

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет психології та соціальної роботи

**Кафедра педагогіки, початкової освіти
та освітнього менеджменту**

Початкова освіта
013 Початкова освіта

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗОК

Студентки Унгуряну Людмили Федорівни

Науковий керівник: Гордієнко Т.В, доцент, кандидат педагогічних наук

Рецензенти:

Ткаченко Л.І.,

кандидат педагогічних наук, викладач педагогіки і психології Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім.І.Я.Франка

Дубровська Л.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту НДУ ім.М.Гоголя

Допущено до захисту на засіданні кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту. Протокол № 4 від 3 грудня 2019 р.

Завідувач кафедри:

проф.Є.І.Коваленко

Ніжин
2019

«Педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності засобами казки»

Проблема розвитку пізнавальної активності дитини молодшого шкільного віку останнім часом досить актуальна з цілого ряду причин: дитина якомога раніше повинна отримати позитивний соціальний досвід реалізації власних задумів; всезростаюча динамічність економічних і соціальних відносин вимагає пошуку нових, нестандартних дій у різних обставинах; ідея гармонійної різноманітності як перспективна форма соціального розвитку також передбачає вміння виявляти продуктивну ініціативу.

У першому розділі «Теоретичні засади активізації пізнавальної діяльності молодших школярів» з'ясувано сутність поняття «навчально-пізнавальна діяльність», яке трактується, як перетин змістів понять «навчальна діяльність» і «пізнавальна діяльність». Даний підхід дозволяє розглядати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів як діалектичну єдність двох аспектів: навчального та пізнавального.

У другому розділі «Використання казок для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів у педагогічній теорії та практиці» доведено, що використання казки на уроках у початковій школі сприяє реалізації стимулювальної, розвивальної та адаптувальної функції у навчанні. Виділено педагогічні умови, які доцільно створювати для ефективного використання казок на уроках.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку педагогічної діяльності молодших школярів засобами казок» описано експериментальну роботу, що здійснювалася в три етапи: констатувальний, формувальний та експериментальний.

«Pedagogical conditions of development of cognitive activity by means of fairy tale»

The problem of the development of cognitive activity of a young school-age child is quite urgent recently for a number of reasons: the child should receive as soon as possible a positive social experience of realizing his own ideas; the increasing dynamic of economic and social relations requires the search for new, non-standard actions in different circumstances; the idea of harmonious diversity as a promising form of social development also implies the ability to show productive initiative.

In the first section "Theoretical principles of activation of cognitive activity of younger students" the essence of the concept of "educational and cognitive activity" is explained, which is interpreted as the intersection of the concepts of "educational activity" and "cognitive activity". This approach allows us to consider the educational and cognitive activity of younger students as a dialectical unity of two aspects: educational and cognitive.

In the second section "Using fairy tales to activate cognitive activity of younger students in pedagogical theory and practice" it is proved that the use of fairy tale lessons in elementary school promotes the stimulation, developmental and adaptive function in the elementary school. The pedagogical conditions that are appropriate for the effective use of the lessons are highlighted.

The third section "Experimental verification of pedagogical conditions for the development of pedagogical activity of younger students by means of fairy tales" describes the experimental work, which was carried out in three stages: ascertaining, forming and experimental.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	8
1.1 Сучасні концепції активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.....	8
1.2 Проблеми організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.....	22
1.3 Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.....	30
Висновки до I розділу	38
РОЗДІЛ II ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	41
2.1 Принципи добору казок для використання у початковій школі з метою активізації пізнавальної діяльності молодших школярів	41
2.2 Технологія використання казок для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.....	48
Висновки до II розділу	54
РОЗДІЛ III ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗОК.....	58
3.1 Визначення рівнів розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів	58
3.2 Перевірка ефективності педагогічних умов та технології розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок.....	65
3.3 Динаміка розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок в умовах перебігу освітнього процесу.....	72
Висновки до III розділу.....	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Головною особливістю того чи іншого досягнення дитини є його новизна та зв'язки з пізнавальною сферою. Однією з головних умов, що сприяє особистісному розвитку особистості, є підтримка активності дитини або розвиток пізнавальної ініціативи в умовах освітнього закладу.

Проблема розвитку пізнавальної активності дитини молодшого шкільного віку останнім часом досить актуальна з цілого ряду причин:

- по-перше, дитина якомога раніше повинна отримати позитивний соціальний досвід реалізації власних задумів;
- по-друге, всезростаюча динамічність економічних і соціальних відносин вимагає пошуку нових, нестандартних дій у самих різних обставинах;
- по-третє, ідея гармонійної різноманітності як перспективна форма соціального розвитку також передбачає вміння виявляти продуктивну ініціативу.

Але самотійно дитина молодшого шкільного віку не завжди може знайти відповіді на всі питання, що її цікавлять – в цьому їй допомагають педагоги. Тому педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності у дітей молодшого шкільного віку є актуальною проблемою.

Одним із напрямів активізації пізнавальної діяльності у молодших школярів є практичне впровадження і використання казок, які стимулюють пізнавальну активність учнів і сприяють ефективному засвоєнню ними навчального матеріалу, набуттю вмінь і навичок. За допомогою казки можна підвищувати інтерес до навчання, підкріплюючи самотійність у діяльності дитини. Це також актуалізує вибрану тему дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження зазначеної проблеми стали праці багатьох українських науковців, серед яких: М. Ф. Беляєв, Н. В. Морзе, В. І. Лозова, В. О. Онищук, О. Я. Савченко, І. М. Цветков, Г. І. Щукіна та ін.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

- вивчити сучасні концепції активізації пізнавальної діяльності молодших школярів;
- виявити проблеми організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів;
- розглянути педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності молодших школярів;
- визначити принципи добору казок для використання у початковій школі з метою активізації пізнавальної діяльності молодших школярів;
- проаналізувати технологію використання казок для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів;
- експериментально перевірити педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок.

Об'єкт дослідження – процес навчання учнів молодшої школи.

Предметом дослідження є педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок.

Методи наукового дослідження зумовлені метою, поставленими завданнями та фактичним матеріалом:

- аналіз та узагальнення психологічної, педагогічної, психолінгвістичної, дидактичної літератури, концепцій з метою визначення стану розроблення й перспектив досліджуваної проблеми;
- визначення напрямів дослідження та понятійно-категорійного апарату;
- синтез та узагальнення практичного матеріалу з метою визначення особливостей застосування казок при навчанні учнів початкової школи;
- узагальнення результатів дослідження.

Апробація дослідження. Матеріали роботи обговорювались на 4 конференціях, а саме:

- Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (2018р.),
- Всеукраїнська науково-практична конференції «Актуальні проблеми розвитку держави і права: історико-правовий дискурс» (2018р.),
- конференція «Молодь у науці» (2019р.),
- III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (м. Бердянськ 2019р.),
- Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (2019р.).

Теоретичні та практичні результати дослідження висвітлено у 5 публікаціях автора, одна з яких опублікована в наукометричних базах РИНЦ, Google Scholar, Index Copernicus:

1. Унгуряну Л.Ф. Проблеми активізації навчальнопізнавальної діяльності молодших школярів // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції, присвяченої Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовтня 2018 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Н. В. Білоусова. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. с. 237-239

2. Унгуряну Людмила Умови розвитку пізнавальної активності молодших школярів // Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців / відп. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 2. с.215-219

3. Гордієнко Т.В., Унгуряну Л.Ф. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів // Актуальные научные исследования в современном мире - Переяслав-Хмельницкий, 2019. - Вып. 6(50), ч. 7 – с.97-103

ISSN 2524-0986 Включен в наукометрические базы: **РИНЦ**

http://elibrary.ru/title_about.asp?id=58411

Google

Scholar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=JP57y1kAAAAJ&hl=uk>

Бібліометрика

української

науки

http://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=journals **Index Copernicus**
<http://journals.indexcopernicus.com/++++,p24785301,3.html>

4. Унгуряну Л.Ф., Гордієнко Т.В. Дидактичні комікси, як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Т. В. Гордієнко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. – С.221-223.

5. Унгуряну Людмила Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців / відп. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 1., С.230-233

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні педагогічних умов використання казок у процесі розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів. Практичне значення роботи, практичний матеріал і висновки роботи можуть бути використані вчителями шкіл для вдосконалення уроків у початковій школі та на заняттях в курсі методики викладання у початковій школі в закладах вищої освіти.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 103 сторінки, Текст роботи складає 80 сторінок. Робота містить 7 таблиць та 12 рисунків. Список використаної літератури налічує 70 джерел. Додатки розміщено на 16 сторінках.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Сучасні концепції активізації пізнавальної діяльності молодших школярів

Пізнавальна діяльність є основою майже будь-якої діяльності, зокрема навчальної. Сучасні дослідження пізнавальної активності та пізнавальної діяльності ґрунтуються на працях Ю. Бабанського, М. Данилова, І. Лернера, М. Махмутова, М. Скаткіна, Г. Щукіної та інших. Психологічні аспекти проблеми пізнавальної діяльності були в центрі уваги Л. Божович, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна. Величезний внесок у розробку проблеми активізації пізнавальної діяльності школярів внесли П. Лебедев, Б. Єсіпов, Л. Занков, Н. Істоміна і багато інших вчених і педагогів. Різноманітні особливості пізнавальної діяльності розглядаються у роботах Б. Коротяєва, І. Першина, М. Скаткіна, І. Харламова, Л. Фрідмана та ін.

Латинське слово *activus* перекладається як «активний», «діяльний». Активізація навчання школярів означає, таким чином, посилення, пожвавлення їх діяльності на всіх етапах навчального процесу.

Щодо терміну «діяльність», то Р.С. Немов визначає його як «специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, включаючи самого себе й умови свого існування» [34, с. 257].

Тому пізнавальна активність – діяльний стан особистості, що характеризується прагненням до навчання, розумовою напругою і проявом вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями. Фізіологічною основою пізнавальної активності є розузгодження між сьогоdnішньою ситуацією і минулим досвідом.

Довгий час у дидактиці вважалося, що об'єктом діяльності учня є конкретні знання, вміння і навички, якими він повинен оволодіти в процесі навчання. Ми згодні з науковцями, які вважають, що об'єкт діяльності учня, який є суб'єктом пізнавальної діяльності та саморозвитку, набагато ширше. Ряд досліджень, пов'язаних з проблемами розвиваючого навчання (І.Я. Лернер, М.І. Махмутов та ін.), показав, що в якості об'єкту діяльності учня виступає предметна проблема (математична, фізична та ін.). Процес зміни пізнавальної діяльності при цьому не усвідомлюється учнем як зміна самого себе, він спрямований на оволодіння умінням, наприклад, вирішувати певного типу завдання, а не на розвиток своїх здібностей. Ми вважаємо, що сам учень з його діяльністю буде суб'єктом діяльності, так як учень при активній позиції є вчителем самого себе, займається самовихованням, самонавчанням. Отже, педагогічний процес як об'єкт діяльності вчителя і учня матиме подібні структуру і закономірності розвитку.

Вчені, які досліджували проблему активізації навчання школярів, встановили, що ефективність процесу навчання визначається тим, наскільки швидко школяр стає суб'єктом діяльності (С.М. Годнік, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна тощо).

Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів відбувається у цілісному педагогічному процесі на основі взаємозв'язку всіх компонентів педагогічного процесу на уроці та при наявності взаємодії в системі «педагоги – учні». Але для здійснення цього процесу необхідно знати основи пізнавальної діяльності в цілому та її вікові особливості зокрема.

Здійснення активних навчальних дій з досліджуваним матеріалом (порівняння, аналіз, зміна та ін.), оволодіння новими способами цих дій ставлять учня в нову позицію до досліджуваного матеріалу, дають йому можливість оцінювати і перетворювати його. Вчитель навчає учнів способам діяльності, а учні, опановуючи способами, навчаються вчитися, працювати, брати участь у громадському житті. Педагогічним результатом обміну діяльністю є перетворення, що відбуваються в особистості школяра під

впливом виконуваної ним діяльності, тобто збільшується частка самостійності особистості, що формується. Тому основним і вирішальним фактором успішності навчання є сформованість в учнів умінь і навичок навчальної праці.

Термін «вчення» розглядається психологами як сукупність психічних процесів. У дидактиці термін пов'язаний з пізнавальною діяльністю учня. Тому поняття «навчально-пізнавальна діяльність» найбільшою мірою пов'язане з процесом навчання, так як охоплює дії внутрішнього (пізнавальні процеси) і зовнішнього (використання засобів) плану. Співпраця дорослого і школяра направлена на вдосконалення пізнавальних процесів. Оскільки пізнавальна діяльність тільки один з видів різноманітної діяльності учнів у системі «учитель – учень», то управління нею слід розглядати як аспект професійної діяльності вчителя в цілому.

Структура навчально-пізнавальної діяльності за своїми компонентами відображає будову будь-якої діяльності. Існують різні підходи до класифікації структур навчально-пізнавальної діяльності.

Г.І. Щукіна розглядає таку структуру навчально-пізнавальної діяльності, яка складається з наступних компонентів: мета, мотив, зміст діяльності, результати діяльності [65]. Н.Ф. Тализіна виділяє в структурі пізнавальної діяльності вихідну аферентацію – ефекторні процеси, що реалізують контакти з предметним середовищем – корекція і збагачення за допомогою зворотного зв'язку і вихідного аферентуючого образу [57, с. 233].

В.В. Давидов у своїх психологічних працях щодо структури навчальної діяльності дотримується точки зору Д.Б. Ельконіна. Д.Б. Ельконін вважає, що навчально-пізнавальна діяльність складається з наступних ланок [26]:

- навчально-пізнавальні мотиви;
- навчальне завдання;
- навчальні операції;
- контроль;
- оцінка.

Суть навчального завдання полягає в тому, що при його вирішенні за допомогою навчальних дій школярі розкривають походження «клітинки» деякого цілісного об'єкта і використовують цю «клітинку» для його уявного відтворення, засвоюючи при цьому загальний спосіб реалізації такого процесу. Тим самим школярі при вирішенні навчального завдання здійснюють деякий мікроцикл сходження від абстрактного до конкретного як шлях засвоєння теоретичних знань [17, с. 153].

Пізнавальна діяльність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосування отриманих знань. Пізнавальна діяльність «штовхає» молодшого школяра до відповідних самостійних дій: запитати, відшукати будь-яку інформацію, прочитати, написати, зробити. Отже, пізнавальна діяльність є запорукою інтелектуального розвитку, успішності, соціалізації та самостійності молодшого школяра (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Складові пізнавальної діяльності

Навчальні операції входять до складу способу дій, що виражають його операторний зміст. Під контролем розуміють фіксацію і аналіз процесу

діяльності та її результатів, їх точність, логічність, послідовність. Останнім елементом структури навчальної діяльності є оцінка. Функція оцінки пов'язана з освоєнням учнем способу дій і його переходу чи не переходу на наступний щабель. Таким чином, оскільки оцінка відноситься до виконання всього навчального завдання в цілому, то охарактеризувавши всі ланки структури навчально-пізнавальної діяльності, можна прийти до висновку, що пізнавальна діяльність – складне за структурою утворення.

Поняття «навчально-пізнавальна діяльність», з точки зору Г.І. Щукіної, найбільш повно характеризує процес навчання: розглядається як необхідна, соціально значуща спеціальна діяльність, як форма співпраці дорослого та школяра, а головне – в ній вдосконалюються пізнавальні процеси, відбувається соціалізація підростаючих поколінь [66, с. 39].

В результаті аналізу понять «діяльність», «навчальна діяльність» і «навчально-пізнавальна діяльність», що розглядалися філософами, психологами, педагогами, вважаємо, що навчально-пізнавальна діяльність учнів молодших класів є підструктурою діяльності як системи. А пізнавальна діяльність представляє собою процес активного відношення учнів до навколишнього світу, спрямована на засвоєння знань, умінь і способів діяльності. Її характеризують наявність мети, предметний характер (спрямованість на засвоєння певного навчального змісту), залежність від зовнішніх умов (методів викладання, організації навчального процесу, особистісних якостей вчителя, певного емоційного настрою колективу класу та ін.).

Розвиток дитини безперервно пов'язаний з її активністю. Він може відбуватися тільки через активність, яка є основою для всієї навчальної діяльності та розумового розвитку.

Термін «активність» у педагогічній науці прийнято розглядати або як стан, пов'язаний з виконанням дії або діяльності (інтенсивність, яку можна виміряти кількістю дій за одиницю часу), або як властивість особистості, формування якої входить у виховний процес (пізнавальна активність, соціальна

активність). На наш погляд, «активність» можна розглянути як стан психіки і організму, тобто сукупність психофізіологічних процесів, які забезпечують готовність до початку діяльності. Необхідно враховувати, що всі три позиції будуть перетинатися в окремих випадках.

У психології поняттю «активність» дається безліч визначень. Активність – особистісне утворення, що характеризує можливість ставити і вирішувати в діяльності певні завдання; внутріособистісний феномен, суспільна якість особистості; соціально цінний спосіб зв'язку її з навколишнім середовищем; основа реалізації розвитку спільної діяльності. В її формуванні важливий не тільки факт активності особистості, але і характер її прояву, міра саморегуляції активністю виконуваної діяльності. Співвідношення активності і діяльності в науці трактується по-різному. Одні вважають активність результатом діяльності, інші – мірою діяльності. Одні ототожнюють активність з діяльністю, інші наполягають, що активність більш широке поняття, ніж діяльність. Ми дотримуємося точки зору, що діяльність – це форма активності, пов'язана з виконанням дій.

Активність у навчальному процесі повинна бути спрямована на стимулювання та розвиток інтелектуальної активності школяра. Викликаючи систематично активність як стан, учитель сприяє її формуванню як властивості особистості.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодшого школяра в процесі навчання правильно організована в тому випадку, коли вона забезпечує досягнення поставлених цілей при нормальній витраті сил. В результаті цього зберігаються психологічна рівновага і радість учнів від навчальної діяльності.

У роботах сучасних дидактів по-різному трактуються умови активізації пізнавальної діяльності учнів. В.Ф. Мортун серед таких називає бадьорий настрій, життєрадісність, певний темп роботи, доброзичливий мікроклімат у класі. М.Н. Скаткін називає такі умови активізації пізнавальної діяльності учнів: озброєння учнів раціональними прийомами пізнавальної діяльності; формування внутрішніх стимулів до навчання, самоосвіта [46, с. 43].

Пізнавальна діяльність складна і має об'єктивні труднощі як для учнів так і для вчителя. При підготовці вчителя до активізації пізнавальної діяльності молодших школярів необхідно враховувати умови успішної активізації:

- якщо цілі навчання приймаються учнем і стають його особистими цілями;
- якщо пізнавальна діяльність учнів збуджується мотивами, відповідними цій діяльності;
- якщо учень володіє способами, вміннями, навичками пізнавальної діяльності;
- якщо пізнавальна діяльність організовується авторитетним педагогом, у якого учні хочуть вчитися.

Здійснення зазначеного взаємозв'язку сприятиме активній пізнавальній діяльності учнів. Вона ж буде відбуватися, на думку Т.І. Шамової, при дотриманні трьох груп умов [63, с.102].

До першої групи належать умови, дотримання яких забезпечує формування мотиву діяльності:

- формування пізнавальної потреби;
- виховання стійких пізнавальних інтересів.

Друга група умов спрямована на успішне формування системи знань у результаті самоврядування процесом навчання:

- формування інтелектуальних умінь;
- формування умінь планування, самоорганізації та самоконтролю.

Але це не означає повної свободи дій школярів. Досягнення розвитку без знань – чистий формалізм. Йти «від учнів» у процесі пізнання – це значить організувати і направляти колективний пошук. При оптимальному управлінні навчальним процесом зовнішні впливи на учнів повинні узгоджуватися з внутрішніми прагненнями та їх діями. При цьому процес управління здійснюється через засоби, методи і прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності школяра. Саме вони забезпечують необхідний взаємозв'язок діяльності вчителя і учня.

З опорою на вищевикладені концепції вироблена система активізації пізнавальної діяльності учнів. За цією системою розрізняють зовнішню і внутрішню активізацію.

Під зовнішньою маються на увазі стимуляція пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, уваги та ін.) і підтримання загальної працездатності дитини. Засобами для цього служать:

- забезпечення чергування роботи різних нервових центрів шляхом зміни різних методів, видів, прийомів навчальної роботи;
- правильне взаємовідношення словесного і наочного, конкретного і абстрактного в навчальному процесі;
- фізкультурні та музичні хвилини відпочинку на уроці;
- застосування гри і змагання як дидактичного прийому.

Внутрішня активізація – це, перш за все, активізація мислення учнів, стимулювання їх уяви і творчості. Основними засобами є: самостійна робота учнів, елементи самоконтролю, проблемне навчання, творчі завдання. Дана система засобів зовнішньої та внутрішньої активізації охоплює пізнавальну діяльність учнів на всіх етапах:

- на етапі живого споглядання, сприйняття і виникнення уявлень;
- на етапі абстрактного мислення, при розумінні та систематизації навчального матеріалу, при формулюванні висновків і узагальнень;
- на етапі відтворення, при застосуванні засвоєного матеріалу.

Отже, розвиток особистості в навчально-пізнавальному процесі буде відбуватися лише в тому випадку, коли діяльність вчителя буде відповідати і спиратися на потреби самих учнів, буде цілеспрямовано викликати і виховувати ці потреби. Аналіз досвіду і теоретичні дослідження показують, що у вихованні пізнавальної потреби провідну роль відіграє учитель. Його особистість, знання, ставлення до справи і учнів, педагогічна майстерність – все це багато в чому визначає успіх у формуванні інтересу школярів до знань.

У процесі навчання школярів важливо не тільки сформувати пізнавальний інтерес, а й утримати, закріпити його на всіх етапах навчального

пізнання. У психології розрізняють епізодичний і стійкий інтерес. Перший виникає і зберігається лише в процесі конкретної діяльності; після її припинення він згасає. Стійкий же інтерес характеризується тим, що він стає вже рисою особистості і спонукає до діяльності в цікавій для людини області навіть у тих випадках, коли умови для цього несприятливі. Саме стійкий інтерес відіграє велику роль у підтримці та розвитку пізнавальної активності.

Пізнавальний інтерес починається з простої цікавості. Надалі вона може перерости в допитливість, а на вищому щаблі розвитку – у звичку до систематичної розумової праці, розумового пошуку. Однак ця звичка може бути сформована тільки системою впливів школи і сім'ї. Стійкий пізнавальний інтерес формується при поєднанні емоційного і раціонального в навчанні.

Тому на всіх етапах навчальної діяльності вчителям початкових класів слід дотримуватися умов формування пізнавальних інтересів:

- використання всіх видів заохочення діяльності школярів, створення обстановки, яка сприяє успішному навчанню;
- цілеспрямоване навчання школярів вмінню ставити і вирішувати пізнавальні питання;
- відповідно до навчального завдання широко застосовувати цікавий матеріал пізнавального характеру;
- формувати внутрішні стимули учнів до навчання, творчі здібності;
- сприяти розвитку мовлення молодших школярів.

Систематичне дотримання умов формування пізнавального інтересу і пізнавальних потреб школяра сприяє становленню високого рівня активності учнів у пізнавальній діяльності, що має безпосередній вплив на якісне засвоєння знань, формування універсальних навчальних дій.

Таким чином, пізнавальна активність включає (рис. 1.2):

Рис. 1.2. Структура пізнавальної активності

Науковці та практики зазначають, що активізацією навчально-пізнавальної діяльності можна вважати наступне – це процес, спрямований на посилену діяльність вчителя і учнів, на спонукання до її енергійного цілеспрямованого здійснення, на подолання інерції, пасивних та стереотипних форм викладання і навчання [65, с. 205].

Отже, активізація пізнавальної діяльності це не тільки процес управління активністю учнів, але і процес активізації своєї діяльності самим учнем. Це відбувається в ситуаціях, що спонукає його до самостійних рішень і дій, до вільного вибору завдань, до творчої діяльності.

У процесі вивчення педагогічних досліджень були виявлені наступні принципи активізації пізнавальної діяльності школярів (рис. 1.3):

Рис. 1.3. Принципи активізації пізнавальної діяльності школярів

Перераховані принципи необхідно реалізувати в навчанні молодших школярів усіх предметів навчального плану.

Узагальнюючи все вищезазначене, зробимо висновок, що результати досліджень показали, що у даний час є безліч різних підходів до поняття «пізнавальна діяльність» школярів. На думку Б.П. Єсіпова, пізнавальна діяльність – це «свідоме, цілеспрямоване виконання розумової чи фізичної роботи, необхідної для оволодіння знаннями, вміннями і навичками» [21, с. 124]. П.М. Лебедев вважає, що пізнавальна діяльність – це «ініціативне, дієве ставлення учнів до засвоєння знань, а також прояв інтересу, самостійності та вольових зусиль у навчанні» [36, с. 261].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити такі визначення пізнавальної діяльності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення навчально-пізнавальної діяльності

Автор	Трактування
Первін І.Б.	Навчально-пізнавальна діяльність є процесом систематичного засвоєння умінь, навичок та соціального досвіду
Шамова Т.І.	Навчально-пізнавальна діяльність є сукупністю пізнавальних дій
Хабіб Р.А.	Навчально-пізнавальна діяльність є навчальною роботою школярів у процесі вивчення предмета, що будується як їх пізнавальна діяльність
Бабанський Ю.К.	Навчально-пізнавальна діяльність є системою пізнавальних дій школярів
Єпішева О.Б. Крупіч В.І.	Навчально-пізнавальна діяльність є формою перебігу пізнавальної діяльності для учнів
Щукіна Г.І.	Навчально-пізнавальна діяльність є соціальною діяльністю, необхідною суспільству, що є спільною діяльністю, формою співпраці дорослих та учнів, яка забезпечує як пізнавальні процеси, так і соціалізацію учнів
Ібраєва Н.І.	Навчально-пізнавальна діяльність є взаємозалежним і взаємообумовленим об'єднанням процесів навчання і пізнання
Єсипович К.Б.	Навчально-пізнавальна діяльність є навчальним пізнанням, що протікає у спільній діяльності з педагогом, при його безпосередньому або опосередкованому керівництві через різні засоби управління

Сенько В.Ю.	Навчально-пізнавальна діяльність є взаємодією школяра з вмістом освіти, що спрямована на досягнення пізнавальних та практичних цілей, обумовлена викладанням, а також потребами і реальними можливостями школяра
-------------	--

Як можна побачити з таблиці 1.1, навчально-пізнавальну діяльність різні автори розглядали з позицій взаємопроникнення пізнавальної та навчальної діяльності, їх взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Т. І. Шамова виділяє три рівня пізнавальної діяльності (рис. 1.4):

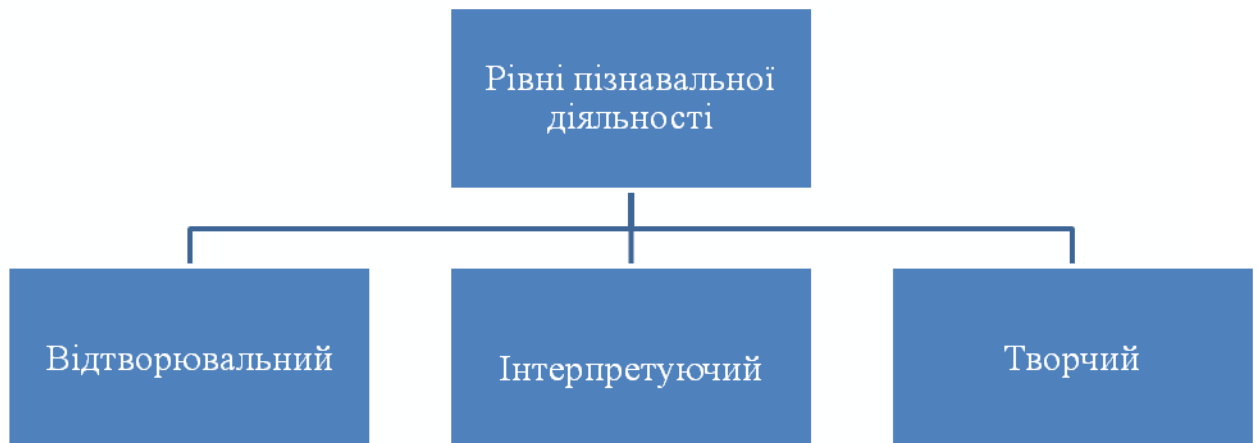

Рис. 1.4. Рівні пізнавальної діяльності

На відтворювальному рівні пізнавальної діяльності учень повинен навчитися відтворювати при необхідності отримані знання чи вміння. Інтерпретуючий рівень пізнавальної діяльності передбачає, що вже маючи деякі знання, школяр повинен вміти інтерпретувати або трактувати їх у нових навчальних умовах, відштовхуючись від звичних зразків. Перебуваючи на творчому рівні пізнавальної діяльності, учні не тільки засвоюють зв'язки між предметами і явищами, а й намагаються знайти нові способи. При виборі виявлення таких зв'язків необхідно, перш за все, прагнути до продуктивного результату. При цьому молодшим школярам необхідно не тільки зрозуміти,

запам'ятати і відтворити отримані знання, а й вміти ними оперувати, застосовувати їх у практичній діяльності [63].

Отримані знання учень пробує тут же в думках застосувати, прикладаючи до власної практики і формуючи, таким чином, новий образ професійної діяльності. І чим активніше протікає цей практичний пізнавальний процес, тим продуктивніший його результат. В учня починають стійкіше формуватися нові переконання [25]. Ось чому активізація пізнавальної діяльності в навчальному процесі має настільки важливе значення.

Проаналізувавши психологічну літературу з проблеми, можна зробити висновок, що при всій багатоаспектності досліджень процесу активізації пізнавальної діяльності, можна виділити наступні концепції:

- пізнавальна активність як риса, якість особистості;
- пізнавальна активність як діяльність;
- діяльність як відображення вищого пізнавального процесу – мислення;
- взаємозв'язок мотивації та пізнавальної діяльності [50].

Таким чином, по-перше, пізнавальна діяльність грає одну з провідних ролей у становленні особистості школяра, тісно пов'язуючись з результативністю діяльності, спрямованою на досягнення поставленої мети. По-друге, мислення – вищий пізнавальний процес, спрямований на розкриття загальних і суттєвих властивостей, ознак предметів і явищ, наявних між ними закономірних зв'язків з використанням чуттєвого пізнання, що відбивається в пізнавальній діяльності школяра. По-третє, мета активізації пізнавальної діяльності – це досягнення очікуваних, кінцевих і проміжних результатів, які ведуть до реалізації мотивів учня. Відповідно, пізнавальна активність школяра залежить від його діяльності. Отже, у відповідності з цією концепцією завдання освіти полягає в тому, щоб направити особисту розумову діяльність учнів на самостійне вирішення поставлених завдань, іншими словами реалізувати цілі освіти через провідну форму діяльності [42].

При аналізі процесу активізації пізнавальної діяльності через призму педагогічної та методичної літератури були виділені наступні концепти:

- пізнавальна активність у системі дій з оволодіння універсальними навчальними діями;
- пізнавальна активність у системі перетворюючої діяльності;
- навчально-пізнавальна діяльність у системі цілепокладання навчання школярів;
- рівні активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів в освітньому процесі;
- комплексне використання методів активізації пізнавальної діяльності в процесі навчання [50].

Таким чином, по-перше, одна з основних функцій навчальної діяльності – пізнання навколишнього світу, засвоєння накопичених людством знань, і в цьому сенсі навчальну діяльність розглядають як пізнавальну. По-друге, пізнавальна активність може розглядатися не тільки як прагнення учнями оволодіти знаннями за допомогою активної аналітико-синтетичної розумової діяльності, але і як якість особистості учня, яка спонукає його до перетворювальної діяльності через призму активного пізнання. По-третє, навчальна діяльність виконує дві функції: пізнавальну і перетворюючу, які тісно пов'язані між собою.

1.2 Проблеми організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів

На сьогоднішній день перед освітою стоять задачі з необхідності формування нової людини, підвищення її творчої активності. Тому вимоги до сучасного уроку ставлять перед педагогом завдання планомірного розвитку особистості за допомогою включення її в активну навчально-пізнавальну діяльність.

Слід ще раз зауважити, що пізнавальна діяльність починається тоді, коли перед учнем встають питання, проблема, завдання, що вимагають його активної

розумової діяльності, причому результати їх вирішення завжди залежать від суб'єктивних мотивів, інтересів, потреб. Необхідною умовою розвитку пізнавальної діяльності є підвищення активності та самостійності учнів. Отже, вчитель повинен володіти необхідними методами і прийомами навчання, спрямованими на активізацію кожного компонента і етапу пізнавальної діяльності.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів – одна з найбільш істотних вимог, що забезпечують якість навчання. Тому робота вчителя повинна бути спрямована на те, щоб викликати у дітей активність, самостійність та ініціативу. Звідси значимість принципу поєднання педагогічного управління з розвитком ініціативи та самостійності учнів. Учитель повинен здійснювати педагогічне керівництво логічно, будувати і реалізовувати педагогічні системи, які б породжували творчу активність, ініціативу і самодіяльність учнів.

Проблема активізації пізнавальної діяльності в освітньому середовищі має свою історію і свої традиції. Як відомо, ще з давніх часів важливе місце у вирішенні цієї проблеми займає розумова активність, яка забезпечує ефективне запам'ятовування інформації, більш глибоке розуміння суті предметів, процесів і явищ.

Велика увага активному вченню була приділена знаменитим чеським вченим Я. А. Коменським. У своїй книзі «Велика дидактика» він пише про те, що необхідно «запалювати жагу до знань і палку старанність до навчання». Я. А. Коменський також виступав проти словесно-догматичного навчання, яке, на його думку, вчить школярів «мислити чужим розумом» [37, с. 136].

На початку XIX століття ідеї застосування наочності, спостережень, узагальнення та самостійних висновків для активізації пізнавальної діяльності учнів розвивав швейцарський вчений Й. Г. Песталоцці [37].

Дослідження змін у пізнавальній діяльності молодших школярів продовжують й інші вчені.

Так, французький філософ Ж. Ж. Руссо вважав, що важливим засобом розвитку розумових здібностей дитини є дослідницький підхід у навчанні. Він радив педагогам звертати увагу дітей на явища природи, задавати їм питання і давати можливість самостійно шукати відповідь на них. «Нехай вона (дитина) дізнається не тому, що ви сказали, а тому, що сама зрозуміла», – в цих словах Руссо виражена ідея навчання на підвищеному, але доступному для дитини рівні труднощів [37, с. 130].

Ідея активізації пізнавальної діяльності школярів шляхом самостійного вирішення ними проблемних ситуацій отримала свій подальший розвиток у працях Ф. В. А. Дістервега.

Одним з прихильників активізації пізнавальної діяльності учнів був К. Д. Ушинський. Він підкреслював, що вчителі повинні домогтися того, щоб у навчальній діяльності учні були найбільш активні та діяльнісні. К. Д. Ушинський зазначав, що мріяти більш приємно і легко, а думати важко. Отже, важливим завданням вчителя є привчання учнів до розумової праці [59, с. 12].

Як показують дослідження наукової літератури, активізація як наукова категорія досліджується в різних аспектах. З філософської точки зору термін «активізація», на думку Т. В. Габай, має два значення:

- 1) моральна вимога, суть якої полягає в переході від спостереження до справи, від теорії до практики;
- 2) погляд, згідно з яким сутність людини проявляється не в спогляданні, а в діяльності, у перетворенні зовнішнього світу [16, с. 13].

Звідси випливає, що поняття «активізація» ми можемо трактувати як діючий або діяльний елемент. У словнику С. І. Ожегова немає даного слова. Є тільки дієслово «активізувати», яке трактується як пробудження до активності. Слово «активізуватися» в цьому словнику визначається як «стати (ставати) активніше, пожвавитися (пожвавлюватися)» [35, с. 546].

На думку академіка В. В. Давидова, поняття «активізація», будучи синонімічним по відношенню до поняття «розвиток», пов'язане з актуалізацією

творчих елементів у діяльності. Активізація розкривається через поняття діяльності і в той же час є якісною її характеристикою. Мета активізації – посилення активності особистості в діяльності [17].

Результати дослідження І. А. Зимньої свідчать про те, що «діяльність – це динамічна система взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі якої відбуваються виникнення і втілення в об'єкті психічного образу, а також реалізація опосередкованих суб'єктом відносин з навколишньою дійсністю» [23, с. 83].

У психології та дидактиці розроблена схема пізнавальної діяльності: інтерес – воля – увага – думка – пошук. Джерелом пізнання, внутрішнім організатором поведінки людини є внутрішній мотив, в якості якого виступає пізнавальний інтерес. Він визначає спрямованість особистості на пізнання предметної сторони навколишнього світу і самого процесу оволодіння знаннями. Інтерес активізує волю і увагу людини, будить думку. Кінцевим елементом пізнання є пошук учнями оптимального методу оволодіння знаннями, що і можна вважати результатом успішної пізнавальної діяльності.

Визначальною в цій схемі є лінія «інтерес – воля – увага». Як пише у зв'язку з цим Л. С. Виготський, думка народжується не з іншої думки, а в сфері волі та почуттів [15, с. 289]. Організація пізнавальної діяльності учнів за цією лінією, як показали результати досліджень Н. В. Кухарева, І. Я. Лернера, вимагає розробки конкретних методичних засобів, спрямованих на формування прийомів розумової діяльності учнів і активізацію пізнавальної діяльності.

Іншими словами, в активізації пізнавальної діяльності присутній як процес управління активністю учнів з боку вчителя, так і процес активізації своєї діяльності самим учнем. Саморегуляція активної діяльності учнем визначається його діяльнісною позицією в навчальному процесі, що забезпечується створенням учителем ситуацій, які спонукають школяра до самостійних рішень і дій, до творчої діяльності.

Організація активної пізнавальної діяльності та вибір для цього адекватних засобів особливо важливі у навчанні молодших школярів. Слід

зазначити, що в молодшому шкільному віці емоційний фактор є визначальним у розвитку особистості. У зв'язку з цим велике значення для активізації пізнавальної діяльності молодшого школяра мають здійснення індивідуального підходу, дозування складності завдань, що дозволяють створити ситуацію успіху для кожної дитини, яка повинна просуватися вперед своїм темпом і з постійним успіхом. У початковій школі успішність навчання учнів досягається не стільки за рахунок полегшення завдань, скільки за рахунок формування у них бажання і вміння долати труднощі, створення атмосфери захопленості та доброзичливості. На думку Ж. А. Караєва, вчителю необхідно вибирати і використовувати такі методи і прийоми навчання, які сприяють формуванню в учнів пізнавального інтересу та спонукають їх до самостійного набуття знань [27].

Застосовуючи будь-які прийоми і методи активізації, потрібно постійно враховувати наявний рівень розвитку пізнавальних здібностей школярів. Пізнавальні завдання завищеної складності можна пред'являти лише школярам, у яких рівень розвитку пізнавальних здібностей є високим. Завдання, що не співвідносяться з рівнем розвитку пізнавальних здібностей школяра, які перевищують можливості школяра, які пред'являють до нього вимоги, що значно випереджають рівень наявного у нього розвитку, не можуть зіграти позитивну роль у навчанні. Вони підривають у школяра віру в свої здібності та сили.

Ще К. Д. Ушинський писав: «Викладання будь-якого предмета повинно йти таким шляхом, щоб на частку вихованця залишалось стільки праці, скільки можуть здолати його молоді сили» [59].

С. Л. Рубінштейн постійно наголошував на тому, що «кожен акт освоєння тих чи інших знань передбачає в якості своєї внутрішньої умови відповідну просунутість мислення, необхідного для їх освоєння» [43].

Психолог Л. С. Виготський наполягав, що «зона найближчого розвитку дитини – це відстань між рівнем її актуального розвитку, визначеним за допомогою завдань, що вирішуються самостійно, і рівнем можливого розвитку

дитини, що визначаються за допомогою завдань, які вирішуються дитиною під керівництвом дорослих і в співробітництві з більш розумними його товаришами» [15].

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що розвиток пізнавальної діяльності учнів є тривалим процесом. Систему роботи педагога з активізації навчальної діяльності учнів необхідно будувати з урахуванням поступового, планомірного і цілеспрямованого досягнення бажаної мети – розвитку творчих пізнавальних здібностей та творчого мислення школярів.

Творче мислення – це мислення, пов’язане зі створенням або відкриттям принципово нового суб’єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей. Показники, що характеризують творче мислення, наступні (рис. 1.5):

- швидкість включає в себе два компоненти: легкість мислення, тобто швидкість перемикавання текстових завдань, і точність виконання завдання;
- гнучкість розумового процесу – це переключення з однієї ідеї на іншу; здатність знайти кілька різних шляхів вирішення одного й того ж завдання;
- оригінальність – мінімальна частота даної відповіді до однорідної групи;

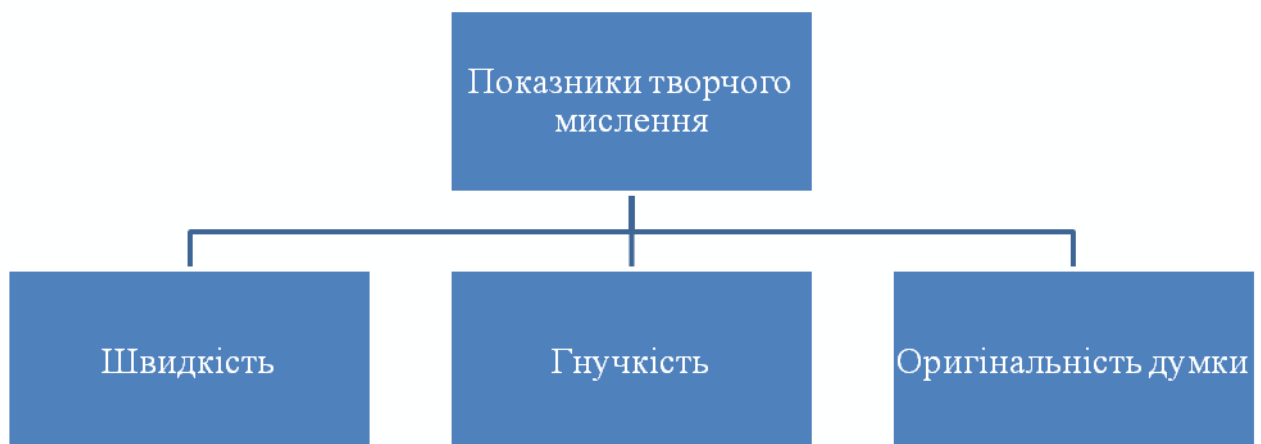

Рис. 1.5. Показники творчого мислення

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчих здібностей у дітей. За останні десятиліття найбільш ефективною технологією

формування творчих здібностей вважається теорія рішення винахідницьких задач (ТРВЗ). ТРВЗ – технологія творчості, покликана вивчати принципи розвитку штучних систем [56]. Незважаючи на те, що в назві, даній засновником ТРВЗ Г. Альтшуллером, звучить слово «теорія», на сьогоднішній день це технологія, і вона з успіхом може застосовуватися у початковій школі.

Основними цілями ТРВЗ є:

- розвиток системного мислення;
- розвиток фантазії та уяви;
- формування способів вирішення винахідницьких задач різної складності.

Розробники ТРВЗ вважають, що творчість – це не «осяння», що створювати щось нове легко, необхідно тільки володіти алгоритмом створення нового.

Одним з елементів формування творчих здібностей у молодшому шкільному віці на основі ТРВЗ може стати алгоритм складання загадок. Необхідно, визначити об'єкт для складання загадок, наприклад заєць. Далі пропонують учням заповнити таблицю, де 3 стовпці по 3 рядки. Спочатку заповнюється лівий стовпець, вибравши три характеристики, властиві зайцю, в стовпці посередині пишеться «а не», і в третьому стовпці пишуться об'єкти, які мають такі ж характеристики, але не є зайцем.

Таким чином, загадка, про зайця, може виглядати так (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Приклад складання загадок

вухатий		осел
швидкий	а не	олень
боягузлива		миша

Інший алгоритм трохи складніше. Вибирається об'єкт, наприклад, окуляри, і задається дітям питання: з чого вони складаються? У даному випадку – зі скла, оправ, дужок. Задається друге питання: скільки їх? Дужки – 2,

оправа – 1, скла – 2. Потім визначаються з тим, на що ці елементи схожі? Наприклад, дужки – на хокейні ключки, скла – на дзеркала, оправа – на букву «в». А пізніше складається загадка, яка може вийти такою: буква «в» з двома дзеркалами і двома хокейними ключками. Така робота сприяє розвитку образного мислення і уяви.

Наступним елементом може стати складання метафор. Складання метафор за алгоритмом ТРВЗ дозволить вирішити проблему невеликого словникового запасу, якщо застосовувати цей прийом регулярно. Вибирається об'єкт, до якого буде складена метафора, наприклад дощ. Визначається, який він, наприклад, сильний. На що схожий об'єкт (на сльози), далі визначається, де знаходиться об'єкт (на небі), потім змінюється на прикметник (небесний) і формулюється метафора. Таким чином, алгоритм виглядає так: 1) об'єкт; 2) який? 3) на що схожий? 4) де знаходиться? (потім переробляється у прикметники).

Метафора про дощ може виглядати так: дощ – сильні небесні сльози. Роботу з метафорами можна проводити і у вигляді загадок.

Для розвитку творчого мислення можна застосовувати «метод фокальних об'єктів». Береться об'єкт, який треба модернізувати, наприклад, стілець. Потім вибирається спонтанно чотири будь-яких об'єкта, наприклад: двері, павук, цукерка і сонце. Визначається, які характеристики їм притаманні, які вони. Двері – великі, скрипкові, дерев'яні; павук – кошлатий, отруйний, страшний; цукерка – солодка, смачна, шоколадна; сонце – яскраве, променисте, тепле. Далі ці характеристики застосовуються до стільця. Наприклад, якщо павук отруйний, то як буде виглядати отруйний стілець? Для чого він може служити? Де може застосовуватися? А шоколадний стілець? Потрібно дати можливість дітям подумати над цим і по можливості замалювати даний об'єкт. Це сприяє розвитку мислення, фантазії та дозволяє урізноманітнити освітній процес.

Цілеспрямоване навчання на основі прийомів теорії розв'язання винахідницьких завдань сприяє розвитку творчої уяви, нестандартного мислення і, як наслідок, веде до активності молодшого школяра в процесі

навчання. Нестандартні завдання сприяють формуванню пізнавального інтересу.

Крім цього, становлення дитини як творчої особистості можливо при застосуванні нестандартних підходів до навчання, залучення його в різноманітні ігри, позакласні заходи та творчі вечори. В даний час розроблено безліч творчих завдань, які допоможуть дитині повністю розкрити свій потенціал. Головним завданням сучасного педагога є навчити дитину творчо мислити.

Отже, формування пізнавальної діяльності школярів – складний процес, який передбачає використання різних прийомів у системі засобів навчання і правильного стилю відносин між учителем і учнями.

Виходячи з вищевикладеного, ми можемо зробити висновок про те, що в науково-педагогічній літературі питанню активізації пізнавальної діяльності учнів приділяється значна увага. Даний процес представляє собою пожвавлення специфічної людської форми ставлення до навколишнього світу, спрямованої на досягнення його закономірностей, доцільне перетворення в інтересах людей, сприяє придбанню і розширенню знань, що включає в себе мету, засоби, результат. Активність молодших школярів у навчанні забезпечує розвиток їх творчих можливостей, нових пізнавальних потреб, навичок пізнавальної діяльності. Головним завданням вчителя є побудова такого процесу навчання, в якому учень захоче з інтересом пізнавати навколишній світ.

1.3 Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності молодших школярів

Під психолого-педагогічними умовами розуміють сукупність взаємопов'язаних факторів, необхідних для цілеспрямованого освітнього процесу з використанням педагогічно корисного дидактичного забезпечення.

Педагогічних умов, за допомогою яких досягається активізація навчально-пізнавальної діяльності, безліч. Це пов'язано і з предметною областю знань, і з досвідом вчителя, з його майстерністю, і з віком учнів, з рівнем їх пізнання, і з оснащенням навчального процесу тощо.

До таких умов, на думку Г. І Щукіної, які сприяють розвитку активних самостійних проявів учнів на уроках, у навчальному процесі, можна віднести ситуації, в яких учень повинен (рис. 1.6) [66].

Рис. 1.6. Умови активізації пізнавальної діяльності

Як показують дослідження, дуже великий вплив на формування інтересів школярів надають форми організації навчальної діяльності та використання

нових технологій. Які ж технології та умови організації навчального процесу сприяють активізації пізнавальної діяльності молодших школярів?

У педагогічній практиці діє вже понад 50 видів нових технологій. Уроки з використанням таких технологій захоплюють учнів своєю незвичністю проведення, приносять радість і задоволення вчителю та учням, розширюють кругозір, розвивають пильність, спостережливість, кмітливість.

Програмний матеріал у початкових класах дозволяє проводити дуже багато уроків з використанням нестандартних форм, прийомів і технологій. Перерахувати все різноманіття форм і прийомів, які активізують пізнавальну діяльність учнів, напевно, неможливо, так як творчо працюючий вчитель щоразу відкриває для себе і своїх учнів все нові й нові конструкції. Виділимо ті, що найбільш часто зустрічаються у початковій школі:

- ігрові технології;
- творчі завдання;
- логічні завдання;
- мовні розминки;
- створення проблемних ситуацій.

У процесі навчання молодших школярів повинні постійно використовуватися уроки в ігровій формі. Гра становить невід'ємну частину життя дитини, вона займає дозвілля, виховує, задовольняє потреби в спілкуванні, отриманні зовнішньої інформації. Гра сприятливо впливає на формування дитини, розвиток її розумових здібностей. У ній зростаюча людина пізнає життя.

В останні роки з'явилися нові ігрові технології: сюжетно-рольова гра, дидактична гра («Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг» та ін.), ігри-завдання («Вгадай, яка буква пропущена»), ігри-змагання (конкурс казок, «Збери текст», «Дочитай слово» тощо), ігри-припущення («Відсутнє слово», «Вгадай»), ігрові ситуації. Завдання ігор полягає і в тому, що діти самостійно вчаться, активно допомагаючи один одному. Гра активізує прагнення учнів до контакту один з одним, створює умови рівності в мовному партнерстві, усуває бар'єр між

учителем та учнем. Цей вид діяльності дозволяє дитині уявляти, складати, змінювати, перетворювати образи і явища навколишнього світу.

Можна використовувати творчі завдання з мовленнєвою творчістю (розповідь-етюд, розповідь-твір, розповідь-діалог, складання віршів, загадок та ін.) з постановкою сценок із творів дитячої художньої літератури, прослуховування музичних творів, з продуктивною діяльністю (конструювання, моделювання і малювання). Відмінною особливістю творчих завданні є передача власної думки учня, так як зміст виходить за рамки вивченого, а тема розповіді вимагає роздумів.

Використання на уроках логічних задач ставить учня в таку ситуацію, коли він повинен порівнювати, узагальнювати, аналізувати, робити висновки. Завдання на логіку можуть бути найрізноманітнішими: загадки, читання логічної розповіді - загадки і відповідь на питання; підбір загадок, вирішення проблемних питань, питань-тестів; рішення логічного завдання у вигляді малюнка-загадки, ребуса. Цінність логічних задач полягає в тому, що при їх вирішенні активізується пізнавальна, розумова діяльність, так як часто завдання не можна вирішити «з ходу», що змушує дитину міркувати, думати, припускати.

З метою вдосконалення вимовних навичок, підготовки до творчої діяльності на уроках можна використовувати мовні розминки (ігри на звуконаслідування, скоромовки, фонетичні зарядки).

Використовуючи різні форми і прийоми в процесі навчання, педагогу слід враховувати індивідуальні особливості учнів, їх ставлення до предмета, ступінь труднощів питань і завдань. Вчитель повинен ретельно підходити до відбору матеріалу, враховувати в практиці роботи, що одні цікаві завдання впливають на уяву дитини, образні уявлення, почуття, інші – загострюють і поглиблюють спостережливість, вимагають кмітливості, вміння залучати вивчений матеріал, користуватися довідковою та іншою літературою.

Існують також фактори, які спонукають учнів до активності, їх можна назвати ще мотивами або стимулами вчителя для активізації діяльності учнів.

Учитель може стимулювати діяльність учнів у такий спосіб:

- спиратися на інтереси учнів і одночасно формувати мотиви навчання, серед яких на першому місці виступають пізнавальні інтереси, професійні схильності;

- включати учнів у рішення проблемних ситуацій, у проблемне навчання, в процес пошуку та рішення наукових і практичних проблем;

- використовувати дискусії;

- використовувати такі методи навчання, як бесіда, приклад, наочний показ;

- стимулювати колективні форми роботи, взаємодію учнів у навчанні.

Дані стимули активізації пізнавальної діяльності здійснюються за допомогою методів навчання. Активними методами навчання називають ті, які максимально підвищують рівень пізнавальної активності учнів, спонукають їх до старанного навчання. Розглянемо активні методи навчання.

1. Постановка проблеми або створення проблемної ситуації – суть полягає в поданні навчального матеріалу уроку у вигляді проблеми, яка доступно, образно і яскраво викладається. Метод постановки проблеми близький до методу творчих завдань, але має значну перевагу в тому, що відразу створює в учнів сильну мотивацію. Діти в силу своїх вікових особливостей відрізняються високою допитливістю, і тому будь-яка ясно і доступно представлена проблема відразу «запалює» їх. Вони готові подолати будь-які труднощі, аби побачити, дізнатися, відгадати таємницю.

2. Аналіз конкретних ситуацій – один з найбільш ефективних і поширених методів організації активної пізнавальної діяльності учнів. Метод аналізу конкретних ситуацій розвиває здатність до аналізу життєвих і виробничих завдань. Стикаючись з конкретною ситуацією, учень повинен визначити: чи є в ній проблема, в чому вона полягає, визначити своє ставлення до ситуації.

3. Розігрування ролей – ігровий метод активного навчання, що характеризується наступними основними ознаками:

- наявність завдання і проблеми та розподіл ролей між учасниками їх вирішення;

- взаємодія учасників ігрового заняття, зазвичай за допомогою проведення дискусії. Кожен з учасників може в процесі обговорення погоджуватися або не погоджуватися з думкою інших учасників;

- введення педагогом у процесі заняття коригувальних умов. Так, учитель може перервати обговорення і повідомити деякі нові відомості, які потрібно врахувати при вирішенні поставленого завдання, направити обговорення в інше русло та ін.;

- оцінка результатів обговорення та підведення підсумків учителем.

Метод розігрування ролей найбільш ефективний при вирішенні таких окремих, досить складних управлінських і економічних задач, оптимальне вирішення яких не може бути досягнуто формалізованими методами. Рішення такого завдання є результатом компромісу між кількома учасниками, інтереси яких не ідентичні.

Розігрування ролей вимагає для розробки і впровадження значно менших витрат часу і засобів, ніж ділові ігри. При цьому воно є досить ефективним методом вирішення певних організаційних, планових та інших завдань.

4. Ігрове виробниче проектування – активний метод навчання, що характеризується наступними ознаками:

- наявність дослідницької, методичної проблеми або завдання, яку повідомляє викладач;

- поділ учасників на невеликі групи, які змагаються (групу може представляти один учень) і розробка ними варіантів вирішення поставленої проблеми (завдання);

- проведення заключного засідання науково-технічної ради (або іншого схожого з ним органу), на якому із застосуванням методу розігрування ролей групи публічно захищають розроблені варіанти рішень (з їх попередніми рецензуванням).

Метод ігрового виробничого проектування значно активізує вивчення

навчальних дисциплін, робить його більш результативним внаслідок розвитку навичок проектно-конструкторської діяльності учня. Надалі це дозволить йому більш ефективно вирішувати складні методичні проблеми.

5. Семінар-дискусія (групова дискусія) утворюється як процес діалогічного спілкування учасників, в ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та вирішенні теоретичних і практичних проблем.

На семінарі-дискусії учні навчаються точно виражати свої думки в доповідях і виступах, активно відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати або спростовувати хибну позицію однокласника. У такій роботі учень отримує можливість побудови власної діяльності, що й обумовлює високий рівень його інтелектуальної та особистісної активності, включеності в процес навчального пізнання.

Під час дискусії учні можуть або доповнювати один одного, або протистояти один одному. У першому випадку проявляються риси діалогу, а в другому дискусія набуває характеру спору. Ефективність проведення дискусії залежить від таких факторів, як:

- підготовка (інформованість і компетентність) учня до запропонованої проблеми;
- семантична одноманітність (всі терміни, дефініції, поняття і т.д. повинні бути однаково зрозумілі всім учням);
- коректність поведінки учасників;
- вміння вчителя проводити дискусію.

Педагог також розташовується в загальному колі, як рівноправний член групи, що створює менш формальну обстановку в порівнянні із загальноприйнятою, де він сидить окремо від учнів, а вони звернені до нього обличчям. У класичному варіанті учасники дискусії адресують свої висловлювання переважно йому, а не один одному. А якщо викладач сидить серед дітей, звернення членів групи один до одного стають частішими і менш скутими, це також сприяє формуванню сприятливої обстановки для дискусії та

розвитку взаєморозуміння між педагогами та учнями.

6. «Круглий стіл» є методом активного навчання, однією з організаційних форм пізнавальної діяльності школярів, який дозволяє закріпити отримані раніше знання, заповнити відсутню інформацію, сформувані вміння вирішувати проблеми, навчити культури ведення дискусії. Характерна риса «круглого столу» – поєднання тематичної дискусії з груповою консультацією. Разом з активним обміном знаннями, у школярів виробляються уміння викладати думки, аргументувати власні міркування, обґрунтовувати запропоновані рішення та відстоювати власні переконання. Одночасно відбувається закріплення інформації та самостійної роботи з додатковим матеріалом.

7. Метод стимулювання цікавим змістом. Величезне значення у формуванні пізнавальної діяльності у школярів грає підбір яскравого, образного, цікавого навчального матеріалу та додавання його до загальних навчальних завдань і прикладів. Даний метод створює у дітей атмосферу піднесення, що, у свою чергу, збуджує позитивне ставлення до навчальної діяльності та служить першим кроком на шляху до формування пізнавальної діяльності.

Цікавість, виступаючи початковим поштовхом у прояві пізнавальної активності, є засобом створення позитивного фону всього уроку, особливо у початковій школі. Тому на уроках потрібно намагатися використовувати різні прийоми, які сприяють прояву дітьми пізнавальної активності. Одним з таких прийомів є казка. І. В. Вачков звертає увагу на те, що казку використовують і психологи, і лікарі, і педагоги. Вони знаходять у казці той ресурс, який допомагає вирішувати професійні завдання [11].

Взявши до уваги думку В. О. Сухомлинського, що «казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови, тому що дитина мислить образами» [54, с. 376], учитель може використовувати казки як засіб навчання. Використання казок у процесі навчання перспективно тим, що не суперечить

сучасним педагогічним теоріям і може стати одним з актуальних методів у формуванні пізнавальної активності молодших школярів.

Використання казок підвищує пізнавальну активність, самостійність і зацікавленість школярів у процесі навчання, формує особистісну потребу в отриманні знань і суттєво полегшує освоєння програмного матеріалу. Казки, за умови їх правильного застосування, наділяються здатністю активізувати та інтенсифікувати діяльність учнів.

Отже, застосування казок під час занять:

- створює атмосферу співпраці вчителя і учнів;
- орієнтує вчителя на застосування творчого підходу в організації навчальної діяльності;
- дозволяє розкривати наукові поняття і адаптувати навчальний матеріал для результативного навчання молодших школярів;
- сприяє гармонії в розвитку емоційної та інтелектуальної сфер школяра;
- формує інтерес до уроків, підвищуючи доступність матеріалу для засвоєння молодшими школярами;
- допомагає розвивати в учнів творче ставлення до процесу пізнання, стимулює потребу в самонавчанні;
- дає можливість виявляти і заохочувати зону вибірковості на користь творчості індивідуально для кожного;
- дозволяє виявити такі недоліки в засвоєнні навчального матеріалу, які при виконанні стандартних завдань виявити буває досить важко;
- підвищує обізнаність і розширює кругозір молодших школярів.

Отже, активізувати пізнавальну діяльність і підвищувати інтерес до навчання необхідно на кожному етапі уроку, майстерно використовуючи різні методи і прийоми робіт. Зміст і форми роботи педагога повинні створювати умови для задоволення тих потреб, які є джерелами активності особистості. При їх використанні значно підвищується пізнавальний інтерес молодших школярів до навчання; урок стає більш насиченим, яскравим, незвичайним,

емоційним; активізується навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів.

Форми і прийоми роботи у початковій школі можливі найрізноманітніші. Все залежить від творчості та професіоналізму вчителя. Запропоновані форми і прийоми роботи сприяють зацікавленості дітей, пробуджують їх інтерес до навчання, розвивають і збагачують мову учнів; дозволяють вчитися з великим задоволенням, не втомлюючись від великої кількості завданні та інформації. Тим самим є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Висновки до I розділу.

За результатами теоретичного аналізу педагогічних та психологічних джерел було з'ясовано сутність поняття «навчально-пізнавальна діяльність», яке трактується, як перетин змістів понять «навчальна діяльність» і «пізнавальна діяльність». Даний підхід дозволяє розглядати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів як діалектичну єдність двох аспектів: навчального та пізнавального, в якому навчальна діяльність виступає в якості інструменту здійснення пізнання. Пізнавальна діяльність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосування отриманих знань.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності є центральною проблемою сучасної дидактики, а активні методи навчання – основною турботою предметно-методичних систем. Зроблено висновок, що при всій багатоаспектності досліджень процесу активізації пізнавальної діяльності, можна виділити наступні концепції: пізнавальна активність як риса, якість особистості; пізнавальна активність як діяльність; діяльність як відображення

вищого пізнавального процесу – мислення; взаємозв'язок мотивації та пізнавальної діяльності.

Пізнавальна діяльність виступає і сильним засобом навчання. У процесі навчання необхідно систематично порушувати, розвивати і зміцнювати пізнавальний інтерес школярів і як важливий мотив навчання, і як стійку рису особистості, і як могутній засіб навчання. Отже, формування пізнавальної діяльності школярів – складний процес, який передбачає використання різних прийомів у системі засобів навчання і правильного стилю відносин між учителем і учнями.

Психолого-педагогічні умови – сукупність взаємопов'язаних факторів, які необхідні для цілеспрямованого навчального процесу з використанням педагогічно корисного дидактичного забезпечення. Педагогічні умови, за допомогою яких досягається активізація пізнавальної діяльності, можливі найрізноманітніші. Все залежить від творчості та професіоналізму вчителя.

Цікавість, виступаючи початковим поштовхом у прояві пізнавальної активності, є засобом створення позитивного фону всього уроку, особливо у початковій школі. Тому на уроках потрібно намагатися використовувати різні прийоми, які сприяють прояву дітьми пізнавальної активності. Одним з таких прийомів є казка. Використання казок підвищує пізнавальну активність, самостійність і зацікавленість школярів у процесі навчання, формує особистісну потребу в отриманні знань і суттєво полегшує освоєння програмного матеріалу. Казки, за умови їх правильного застосування, наділяються здатністю активізувати та інтенсифікувати діяльність учнів.

РОЗДІЛ II.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

2.1 Принципи добору казок для використання у початковій школі з метою активізації пізнавальної діяльності молодших школярів

Казка – жанр народної прози: епічні оповідання алегоричного, повчально-розважального, дивовижного, героїчного або побутового змісту з установкою на вигадку. Казка – це літературний твір, де обов’язково присутнє щось незвичайне і вигадане, чого не буває на світі.

У тлумачному словнику Даля казка трактується як «вигадана розповідь, небувала і навіть нездійсненна повість, сказання. Є казки богатырські, життєві, балагурні тощо» [18, с. 7].

У короткому словнику етнографічних і фольклорних понять казка трактується як «вид усної народної прози з домінантною естетичною функцією (у переказах та ін. головна функція – інформативна). Недостовірність оповідання повідомляється з метою розваги і повчання» [30].

У словнику літературознавчих термінів С.П. Белокурова казка визначається як «один з основних жанрів фольклору, епічний, переважно прозовий твір чарівного, авантюрного чи побутового характеру з установкою на вигадку [4].

Слід сказати про історичні етапи вивчення казки. Можна констатувати, що вони різнилися між собою за ступенем активності, за обговорюваністю проблематики, за самими загальнотеоретичними постулатами, покладеними в основу вивчення (В.Я. Пропп, К. Леві-Стросс). Перші спроби наукового осмислення казки як явища пов’язані з фольклорними текстами. Однією з найвизначніших відправних точок у вивченні казки як самостійного жанру

(хоча ще в рамках фольклору) стала монографія В.Я. Проппа «Морфологія казки».

У дослідженнях В.Я. Проппа казка видає себе своєю формою: «казка є розповіддю, що відрізняється від всіх інших видів оповіді специфічністю своєї поетики» [41, с. 36].

Досить стисле визначення казки дає М.М. Светловська: «Під казкою, у широкому сенсі цього слова, ми розуміємо усно-поетичну розповідь фантастичного, авантюрно-новелістичного і побутового характеру» [45, с. 26]. На думку В.П. Анікіна, таке трактування занадто розширює поняття казки [2, с. 82].

Більшість дослідників відзначають наявність у казці вимислу, що спирається, втім, на дійсність. О.І. Плешкова вважає, що однією з основних рис казки є її спрямованість до майбутнього, те, що казка «долає дійсність» [39, с. 71].

Найбільш точним і повним, на наш погляд, є визначення, дане найбільшим збирачем і дослідником казки Л.Ю. Брауде: «Казки – це усні розповіді, що існують в народі з метою розваги, мають змістом незвичайні в побутовому сенсі події (фантастичні, чудові або життєві) і відрізняються спеціальною композиційно-стилістичною побудовою» [9, с. 36].

Таким чином, виділяють три основні ознаки, властиві казці (рис. 2.1):

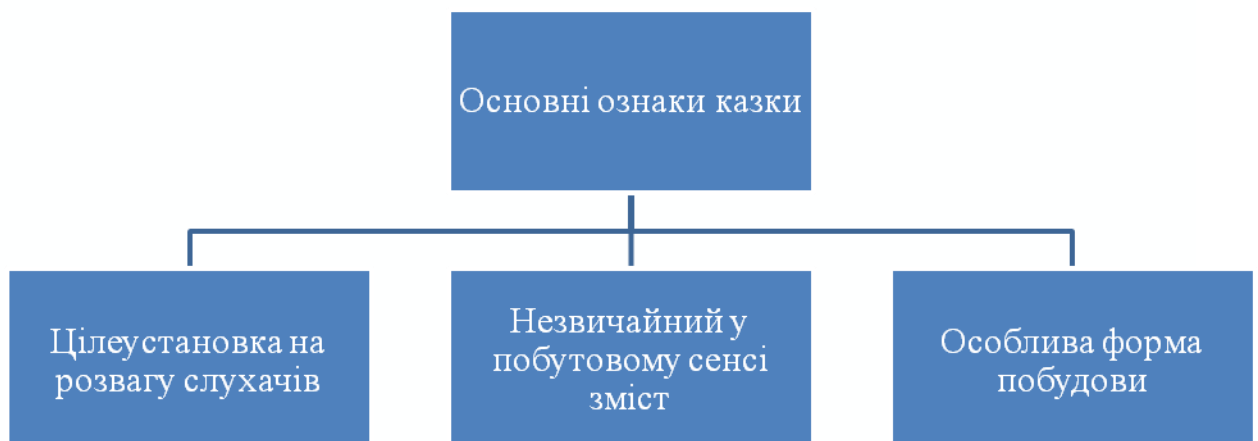

Рис. 2.1. Основні ознаки казки

Зазвичай казки ділять на три групи: чарівні, про тварин і побутові. Виділяються також казки авантюрні, небилиці, анекдоти, так що казкова проза представляється багатожанровим утворенням. Особливістю чарівних казок є її членування на «наш» і «не наш».

Казки про тварин діляться на кілька жанрів:

- комічні – про витівки тварин-хитрунів;
- аполог – де казка вчить і наставляє.

Побутові казки звернені до повсякденного життя. Люди прості, але хитрі і кмітливі перемагають сильних світу цього. Побутові казки іноді називають новелістичними. Багато казкових мотивів інтерпретуються у світлі ритуально-міфологічної семантики.

На думку С. Томсона «казка – це письмові або усні форми прозаїчного оповідання, які передавалися протягом багатьох років» [67, с. 7].

Необхідно відзначити, що в останні десятиліття ХХ і на початку ХХІ століття казка стала об'єктом дослідження не стільки літератури і фольклористики, скільки суміжних наук: лінгвістики, філології, літературознавства, філософії, педагогіки та психології.

Таким чином, казка – це особливий літературний жанр, історія, що розгортається у позачасовому і позапросторовому вимірі. Дослідники виділяють народну і літературну казку. Народна казка – це історія, яка передається з вуст в уста та може мати кілька варіантів. Літературна казка – це епічний твір, створений автором, що не підлягає ніяким змінам. У початковій школі учні знайомляться як з народними, так і з літературними казками.

Казка – один з улюблених жанрів дітей. На прикладі цих літературних творів педагогу відкриваються можливості не тільки познайомити учнів з літературознавчими поняттями і особливостями, а й виховувати в дітях моральні якості на прикладах літературних героїв.

Казка часто стає першою книгою дитини. Казкове оповідання торкається всіх сторін особистості дитини: мислення, уяви, емоції, поведінки. Творче

сприйняття художніх героїв набуває яскраве, емоційне забарвлення. Книга вводить дитину в світ людських почуттів і відносин, думок і характерів. Дитині через зміст казки може бути принесена радість або світлий смуток, а іноді може бути завдано шкоду [48, с. 10].

На думку психологів, розкриття творчого потенціалу особистості необхідно починати з раннього віку. Спочатку дитина проявляє інтерес до картинки, з часом у неї виникає інтерес до тексту. Казки стають необхідністю так само, як гра. Слухаючи або самостійно прочитуючи казку, дитина вчиться уявляти, входити в роль різних персонажів. Вона отримує певний досвід, який набувається не внаслідок моралей і моралізації з боку дорослих, а в процесі сприйняття казкового тексту, проживання та переробки її морального уроку.

Крім того, казка, як і будь-який твір мистецтва, забезпечує переживання (катарсис) подій і вчинків, що виходять за межі безпосереднього досвіду дитини, створюючи умови для присвоєння ціннісно-сміслового і морального культурного досвіду.

В.Я. Пропп говорив про казку як художньо-літературну форму, яка має свою особливу композицію і структуру, що організують процес сприйняття дитиною сюжету і морально-сміслового змісту [41, с. 36].

Важливість використання творів фольклору як засобу пізнання дитиною об'єктивної дійсності підкреслює в своїх роботах М.Челпанова [62, с. 23].

Питанням сприйняття і розуміння тексту літературного твору молодшими школярами присвячені роботи В.Г. Маранцмана, Л.П. Жабицької; А.В. Антонова та багатьох інших дослідників.

В даний час актуальним є питання про значення сприйняття і переживання казки для розвитку дитини, становлення її як особистості, розкриття її творчого потенціалу. У сучасній психології сприйняття казки розглядається як один із способів міфологічного освоєння світу, побудови ціннісно-сміслового поля, пошуку шляхів вирішення конфліктів. Сприйняття казки у молодшому шкільному віці носить синкретичний характер і здійснюється з опорою на гру, ілюстрацію, дію [47, с. 14].

«Багаторічний досвід переконує, що інтелектуальні, моральні та естетичні почуття, що народжуються в душі дитини під враженням від казкових образів стимулюють потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозку, зв'язує повнокровними нитками всі живі островці мислення. Під впливом почуттів дитина мислить словами. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем», – так писав В.О. Сухомлинський [54].

Проте, на даний час не всі педагоги володіють спеціальною підготовкою і не можуть на досить високому рівні здійснювати навчання школярів за допомогою казок. А вікові особливості проявляються в різному впливі форми побудови і ступеня узагальнення змісту казки на рівень їх розуміння молодшими школярами.

При організації навчання за допомогою казки повинен враховуватися рівень розвитку і стійкість, розподіл, переключення уваги молодшого школяра. Серед вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку відзначається слабкість довільної уваги і кращий розвиток мимовільної уваги. Все нове, несподіване, яскраве і цікаве без праці привертає їхню увагу. Тому розуміння казок носить більш активний і емоційно-насичений характер і проявляється в більш високих результатах розуміння. Незважаючи на малий життєвий досвід школярів, їх емоційність і відкритість дають можливість уявити себе в ролі творця художнього світу, заразитися авторським почуттям або схилитися на бік будь-кого з героїв [10, с. 96].

Під впливом навчання відбувається перехід від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання їх сутності. Таким чином, сприйняття казкового уроку призводить до розширення досвіду через сприйняття і проживання нової казки.

Визначаючи способи роботи з казкою, необхідно враховувати її жанрову своєрідність. Розглянемо особливості жанру казки:

1. Казка – найдавніший жанр усної народної творчості, що містить в собі загальнолюдські теми та ідеї: торжества добра над злом, брехні над правдою,

життя над смертю, милосердя над жорстокосердістю, розуму над хитрістю та ін.

2. Ознаки казки: цікавість, установка на вигадку, оповідальність сюжету, особлива форма побудови, виховна функція;

3. Виділяють групи казок у залежності від побудови сюжету: чарівні, про тварин, побутові; в залежності від походження: народні та літературні.

З огляду на перераховані вище пункти, можна сформулювати першу умову роботи з казкою: перш ніж переходити до вивчення літературного матеріалу, молодших школярів необхідно познайомити з жанром казки і його ознаками. Володіння даними знаннями полегшить сприйняття особливостей казки.

Процес знайомства з літературним твором неможливий без сприйняття. Під сприйняттям художнього літературного твору розуміється здатність читача співпереживати героям, авторам творів, бачити динаміку емоцій, відтворювати в уяві картини життя, створені письменником, міркувати над мотивами, обставинами, наслідками вчинків персонажів, оцінювати героїв твору, визначати авторську позицію, освоювати ідею твору, тобто знаходити у своїй душі відгук на поставлені автором проблеми.

У процесі навчання у молодших школярів сприйняття перебудовується, приймає характер цілеспрямованої та керованої діяльності [40, с. 34]. Отже, картина усвідомлення одного і того ж твору учнями буде неоднорідною. Сприйняття літератури варіюється в залежності від рівня, на якому знаходиться учень. Розглянемо, які особливості розуміння казки молодшими школярами в залежності від їх рівня сприйняття літературного твору.

Перебуваючи на фрагментарному рівні (відповідає учням 1 класу), молодший школяр може відчувати певні почуття до казки, наприклад, сподобалася вона чи ні. Діти не можуть знайти вигадку, не можуть відтворити зовнішній образ і якості характеру героїв, а висловлюють лише враження по відношенню до героя (жалість, переживання, хвилювання).

Переходячи на констатуючий рівень (відповідає учням 2 класу), сприйняття літературної казки набуває певну цілісність. Дитина може переказати основний зміст казки, відтворити портрети головних героїв казки (їх зовнішність, характер, дії), запам'ятовує повторювані конструкції казки. Діти вже можуть виявити елемент дива в казці.

На рівні героя (відповідає учням 3 класу), сприйняття літературної казки стає більш цілісним. Дитина не тільки запам'ятовує образи та дії героїв, їх психологічні портрети, а й звертає увагу на окремі деталі, які змінюються протягом казки. Діти починають аналізувати вчинки героїв, намагаються вгадати їх, виявляють як умови (переміщення, чарівні предмети, дії інших персонажів казки) вплинули на здійснення того чи іншого вчинку героєм. З'являється оцінка героя.

Завершальним у сприйнятті є рівень ідеї (відповідає учням 4 класу). На цьому етапі можна сказати про повноцінне сприйняття дитиною літературної казки. Так як учень здатний не тільки правильно проаналізувати казку, але і звернути увагу на її художню форму, тобто зрозуміти, чому автор наділив героїв певними здібностями, для чого і яку роль несуть у собі випробування героїв, помічників та ін. Школярі звертають увагу на особливості будови сюжету. На даному рівні можуть виявити ідею літературної казки, проаналізувавши композицію, мовний стиль автора казки і розкрити авторську позицію за допомогою вчителя.

З огляду на вищевикладені особливості сприйняття казки дітьми, можна сформулювати другу умову при роботі з казкою: педагогу необхідно регулярно діагностувати і підвищувати рівень сприйняття художнього літературного твору учнями, а також вибудовувати свою роботу пропорційно з виявленими результатами.

Особливості казок та їх сприйняття молодшими школярами вимагають особливого підходу до вивчення на уроці. Різноманітність казок, а також специфіка вікового періоду учнів диктує педагогу використання різноманітних, цікавих, продуктивних видів робіт на уроках. Для вирішення вищевказаної

задачі пропонується використовувати на уроках: використання музичних і візуальних ефектів, порівняння казок, аналіз художнього тексту за схемою, спостереження за своєрідністю мови казки, стилістичний експеримент, експеримент з художнім образом, творчий переказ, драматизацію. З вищесказаного можна сформулювати наступну умову, необхідну для продуктивної роботи: для кожного уроку з використанням казки потрібно вибирати різні види роботи з урахуванням особливостей сюжету, героїв твору.

Таким чином, сприйняття казкового уроку призводить до розширення досвіду через сприйняття і проживання нової казки. Вікові особливості проявляються у різному впливі форми побудови і ступеня узагальнення змісту фольклорних творів на рівень їх розуміння школярами.

2.2 Технологія використання казок для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів

Методичні рішення, пропоновані вчителем у процесі вивчення казки в початковій школі, повинні спиратися і на попередній педагогічний досвід, і «на деякі положення фольклористики, що визначають природу даного жанру» [21, с. 285].

Отже, розглянемо, як може бути організований процес вивчення казок у початковій школі.

1. Методика аналізу казки. Процес аналізу казки в початковій школі є своєрідною формою діяльності, в якій «об'єктивуються особисті якості і вчителя і учня. Учитель повинен зайняти позицію не всезнаючого «метра», що пропонує свої знання учневі, а позицію співавтора єдиного акту інтерпретації» [28, с. 9]. У процесі аналізу казки вчитель і учні «стикаються» лише в двох моментах: коли беруть за основу єдині текст і теоретико-методологічну базу. При цьому і вчителю, і учню необхідно використовувати такі установки:

- учень повинен засвоїти теоретичні поняття і оволодіти первинними навичками аналізу тексту;

- в процесі аналізу твору виключити звернення до підручника, до «чужої думки»;

- учень повинен усвідомити, що він не просто «готує завдання», а саме реалізує себе як особистість, що він може внести щось нове в розуміння відомого твору. У цьому випадку завдання вчителя – допомогти учневі відчувати, усвідомити себе творцем, початківцем літературознавцем» [28, с. 10].

Наведемо приблизну схему аналізу казок на уроці.

1. Джерело фольклорного тексту.

2. Назва казки.

3. Вид казки (казка про тварин, чарівна, побутова).

4. Тема та ідея (головна думка) казки; проблеми, порушені в ній.

5. Взаємозв'язок сюжету і композиції.

6. Персонажі казки:

- персонажі «першого» ряду, герой (героїня), походження образу, функції;

- персонажі «другого» ряду: «помічники» героя (героїні), походження образів, функції.

7. Поетичні особливості казки.

Важливо, щоб особисте сприйняття героя чітко відбивалося у висловлюваннях учнів, як усних, так і письмових.

Існує ряд загальних методичних рекомендацій щодо роботи з літературною казкою на уроках у молодших класах:

- при підготовці до читання казки проводиться підготовча бесіда (можна запитати, які казки бувають, які читали; організувати виставку казок);

- учитель повинен використовувати так зване читання-розповідання, оскільки казка за своєю природою призначена для усного відтворення;

- читання казки найкраще супроводжувати показом різних діафільмів, ілюстрацій, аплікацій, малюнків та ін.;

- при аналізі казки не слід акцентувати увагу на тому, що щось в ній вигадка, інакше пропадає зачарування казки. Після відпрацювання змісту казки, його повного аналізу, казку слід прочитати за ролями;

- переказ казки слід дуже добре підготувати. Він повинен виглядати як розповідання казки, близько до тексту, з використанням слів і виразів, властивих їй. Коротка казка відтворюється повністю, довга по частинах. Переказувати можна, використовуючи словесний план, картинний план, кадри діафільму, слайди, ілюстрації, по ланцюжку, з опорою на специфічні слова;

- казку можна використовувати для складання характеристик і оцінок, так як персонажі казок зазвичай є виразниками однієї – двох характерних рис, які яскраво розкриваються в їх вчинках;

- не переводити мораль казки в область людських характерів і взаємин. Казки настільки сильні, яскраві, що діти самі роблять висновки;

- прозові казки переказуються якомога ближче до тексту. Розповідання має бути виразним. Хорошим прийомом підготовки до нього є читання казки в особах. Інсценування казок допомагає висловлювати казковий характер, розвиває мову і творчі здібності у дітей;

- казка використовується і для навчальних робіт зі складання планів, так як вона чітко членується на сцени – частини плану, заголовки легко відшуковуються в тексті казки;

- слід вести елементарні спостереження над особливостями композиції казки, так як ці спостереження підвищують свідомість сприйняття казки дітьми. Уже в 1 - 2 класах діти зустрічаються з казковими прийомами триразового повтору і помічають, що це допомагає запам'ятати казку.

Зі вступом до школи дитині пред'являються нові вимоги до сприйняття. Протягом перших років навчання в школі увага дітей ще нестійка. У першому-другому класах стійкість уваги вище при виконанні зовнішніх дій і нижче при виконанні розумових дій, тому в роботі з учнями даного віку доречно поєднувати розумові заняття з малюванням, драматизацією, інсценізацією.

Інсценізація – це переробка будь-якого твору (у тому числі і казки) для сцени або кіно. Під драматизацією розуміють передачу подій, розказаних у прозовому чи віршованому творі, у драматичній формі, тобто в особах. У цих випадках доречно скористатися масками, деталями костюмів героїв казок.

Драматизація багатофункціональна: вона допомагає розвивати дитячу пам'ять, мислення, уяву, формує систему моральних цінностей, сприяє пізнавальній активності, самостійності, толерантності, формує культуру почуттів. Але головне призначення драматизації – створення комунікативного середовища (реального або умовного), яке здатне найбільш успішно формувати комунікативні компетентності молодших школярів.

Елементи драматизації можуть використовуватися на всіх етапах навчання. Якщо спиратися на закони драматичного жанру, то необхідно виділити серед усього спектра складових певний конфлікт. На будь-якому навчальному занятті з використанням драматизації таким конфліктом буде постановка проблеми уроку, при цьому інтерес дітей підтримується початковою інтригою, вчитель стає помічником дітей в пошуку вирішення проблеми, а сама дитина вступає в різні види взаємодії: «учень-учень», «учень-клас», «учень-вчитель» і вчиться не тільки говорити самостійно, але і чути, а потім аналізувати точку зору всіх учасників діалогу. Найбільш активно драматизація може бути використана на предметах гуманітарного циклу, а на уроках математики терміни і поняття будуть легше запам'ятовуватися в образній системі з використанням яскравої, емоційної промови.

Форма драматизації залежить від різних аспектів: по-перше, орієнтуючись на кількість учасників, можна говорити про індивідуальну, парну, групову, колективну діяльність; по-друге, саме драматичне спілкування може будуватися у формі монологу, діалогу, полілогу і, нарешті, за ступенем включеності в комунікацію дітей творчої складової виділяються такі її види, як імітація, виразне читання, інсценування, рольова гра і спектакль.

Імітація найменше пов'язана з творчим процесом, але саме вона дозволяє відпрацювати правильну артикуляцію, чітку вимову різних звуків, знайти вірну

інтонацію, тобто оволодіти певними одиницями мовлення, необхідними для безпосереднього спілкування. Виразне читання є основним видом в роботі над слуховими образами, смисловими асоціаціями, ритмом та емоційним малюнком звукового мовлення.

Інсценування відноситься до більш складного виду драматичної діяльності. Крім виразного читання, воно передбачає наявність невербальних засобів спілкування (поза, міміка, жестів). Слухові образи на даному етапі діти можуть порівняти із зоровими, однак інсценування вимагає співвіднесення із задумом автора і обмежує учасників драматичної дії рамками змісту твору.

Рольова гра в більшій мірі пов'язана з імпровізацією. Включення в задану ситуацію, виконання ролі вимагає від дитини не тільки слідування певним правилам, а й дає їй певну свободу вибору, розвиває уяву і креативність. Найскладнішим у підготовці та проведенні є спектакль, особливо якщо діти стають певною мірою співавторами, режисерами та виконавцями драматизації.

Виявляючи специфіку кожного виду, не можна віддавати перевагу чомусь одному: послідовне відпрацювання кожного з них передбачає цілеспрямований рух від простого до складного, сприяє розвитку пізнавальної активності молодших школярів, гармонійно поєднуючи мислення, мовлення, емоції та рух. Прийом драматизації розвиває і вдосконалює монологічну і діалогічну мову молодших школярів, допомагає дітям перенести отримані знання в реальні дії, разом з героями «обіграти» і «прожити» багато епізодів і ситуацій, змушує включатися в колективне обговорення, точно формулювати свою позицію, обґрунтовувати власну точку зору, позначати виникаючі труднощі, враховувати думку партнера, приходити до спільного рішення.

Уроки-драматизації допомагають школярам поповнювати словниковий запас, знаходити ключові слова у реченнях і текстах, роблять їх мову більш нормованою, грамотною, чіткою. При систематичному і правильному використанні дана технологія допомагає вирішити основні комунікативні та загальноосвітні проблеми: усунути страх дитини перед спілкуванням,

допомогти їй знайти віру в себе, навчити долати труднощі в різних ситуаціях спілкування, сприяти всебічному і гармонійному розвитку особистості дитини.

На уроках, на яких використовується казка, учні вчаться усвідомлювати власні емоції, почуття, бажання. Психологи та педагоги підкреслюють, що найчастіше гармонійному розвитку школяра заважає емоційна нестабільність. Казка відкриває перед молодшими школярами багатогранний спектр емоцій і почуттів. Однією з найголовніших ознак казки у цьому відношенні є ясність та чіткість змалювання негативних та позитивних рис характеру, дій персонажів, що викликає певні чіткі та ясні емоції.

Під впливом емоцій та почуттів, які пробуджують казкові образи, учень вчиться мислити словами. Отже, у кожного пробуджується інтерес, без якого немає радості наукового відкриття, радості пізнання.

За метою використання казки, їх поділяють на такі групи (рис. 2.2):

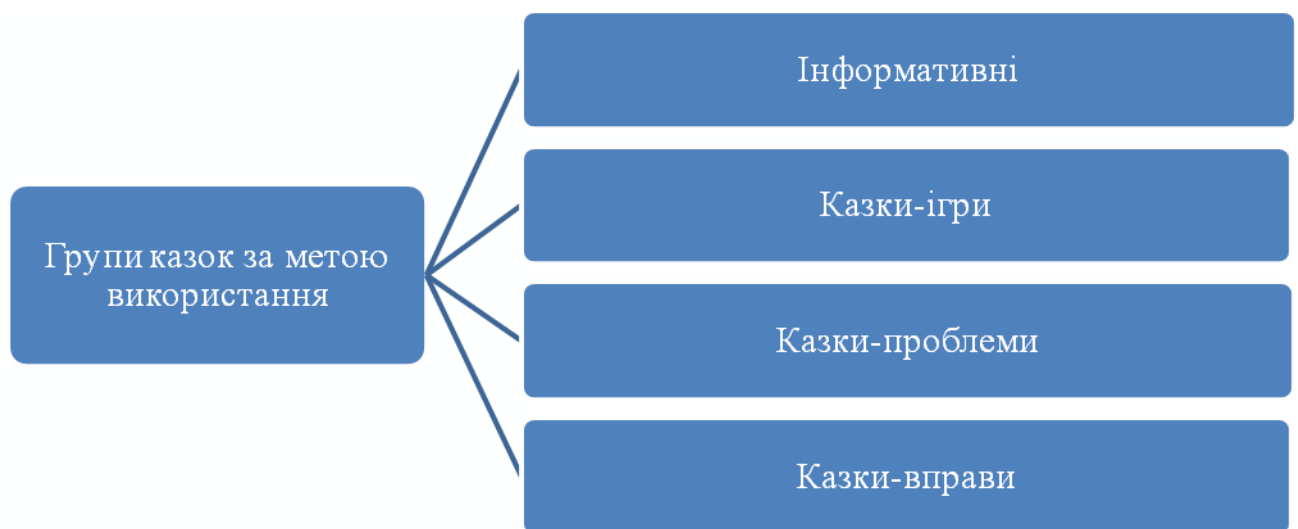

Рис. 2.2. Групи казок за метою використання

- за допомогою інформативних казок педагог вводить нові поняття, факти, знайомить із новими знаннями;
- казки-ігри передбачають активну участь учнів у сюжетній дії казки;
- за допомогою казок-проблем, завдань, загадок активізують мовленнєву діяльність школярів, підштовхуючи їх до самостійних припущень та відкриттів;

- казки-вправи дозволяють педагогу формувати відповідні уміння і навички учнів (казка у даному випадку виступає як цікавий дидактичний матеріал) [22, с.13].

Отже, на уроках казки мови можна використовувати по-різному: як дидактичний матеріал; як прийом, який допомагає організувати пояснення нового матеріалу та відтворення засвоєного раніше; як вид роботи з розвитку мовлення (вигадування дітьми казок при проходженні тієї або іншої теми) тощо.

У структурі уроку казка може займати найрізноманітніші місця. Це може бути урок-казка або урок з елементами казки на будь-якому етапі уроку. Застосування різних підходів до використання казки на уроці сприяє, насамперед, реалізації стимулювальної, розвивальної та адаптувальної функцій при навчанні учнів початкової школи. Казка дозволяє розв'язати такі педагогічні проблеми як:

- подолання учнями труднощів, які виникають у перший рік навчання (з використанням задач-казок навчання проходить більш захоплююче);
- налагодження партнерських стосунків та взаєморозуміння між педагогом та учнем (граючи в казку, складаючи задачі-казки та ілюстрації до них разом педагогом, школяр відчуває себе рівноправним партнером навчального процесу);
- оволодіння необхідними знаннями, краще їх засвоєння і запам'ятовування, формування вміння самостійно застосовувати засвоєні знання на практиці;
- підтримання інтересу до навчальних дисциплін, формування пізнавальної діяльності;
- розвиток психофізіологічних процесів: уваги, сприймання, пам'яті, мислення;
- зняття втоми під час розумової праці на уроках.

Висновки до II розділу.

Особливе місце для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів належить казці. Казка живе у кожному від колиски до змушніння, адже це особлива форма мислення, форма творчості. Поряд з цим, вона – джерело знань, бо у ній зашифрований життєвий досвід багатьох попередніх поколінь, відображаються усі аспекти людського життя, а казкові сюжети розкривають ситуації та проблеми, які пережиті в своєму житті кожною людиною.

Упродовж багатьох віків казка трансформувалася, дещо в ній переосмислювалося, губилося та додавалося відповідно до зміни в світогляді людини. Але давні казки не відкидалися зовсім, а пристосовувалися до нових умов життя, збагачувалися набутим досвідом і у такому довершеному вигляді дійшли сьогодні до нас.

Казка – животворне джерело дитячого мислення. Досвід переконує, що інтелектуальні, моральні та естетичні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів стимулюють потік думки, що пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує острівці мислення. Під впливом почуттів дитина мислить словами. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем.

У початкових класах казка справляє значний вплив на особистість кожної дитини. Використовувати казки у початковій школі дуже важливо, тому що казковий епос має велике значення у формування особистості учня та в його подальшому розвитку, а також він служить джерелом його залучення до національно-культурних традицій українського народу.

Казка – найпопулярніший у молодшому шкільному віці вид літературної творчості, що може розкривати безмежний світ людської уяви. У казках відображений світогляд народу, його морально-етичні та естетичні принципи, педагогічний геній та досвід виховання підростаючих поколінь. Саме тому вони потребують аналітичного підходу і наукового обґрунтування як з точки

зору жанрово-фольклорних, так і видових особливостей, а також у плані вивчення їх педагогічної цінності та практичного використання казкового матеріалу для навчання і виховання учнів початкових класів.

Створення на уроках елементу казковості у вмісті матеріалу і в прийомах його подачі сприяє формуванню інтересу до предмету в учнів, розвиває дитячу допитливість. Казка, її композиція, яскраве протиставлення добра та зла, фантастичні та певні по своїй моральній суті образи, виразна мова, динаміка подій, особливі причинно-наслідкові зв'язки і явища, доступні розумінню школяра, – все це робить казку особливо цікавою та хвилюючою для дітей, незамінним інструментом формування пізнавальної діяльності учня.

Казка впливає на психічний розвиток дитини: розвиває почуття, мислення, уяву, фантазію, сприймання, волю, розвиває розуміння мови на слух, словник, зв'язне мовлення, формує правильну граматичну будову, виховує звукову культуру. Казка навчає, виховує і соціалізує. Вона виконує терапевтичну функцію: урівноважує нервову систему, викликає позитивні емоції, здійснює мовно-корекційний вплив.

Казки мають дидактичні переваги. Перш за все, читаючи чи слухаючи казку, дитина охоче занурюється у чарівний світ її персонажів, переймається подіями твору. Казка переносить дітей із буденного світу реальності у світ чогось фантастичного, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює і захоплює. Використання казок на уроках сприяє індивідуалізації навчання та розвитку вмотивованості мовної діяльності учнів.

Застосування різних підходів до використання казки на уроках у початковій школі сприяє реалізації стимулювальної, розвивальної та адаптувальної функції у навчанні; налагодження партнерських стосунків і взаєморозуміння між учителем і дитиною (граючи в казку, складаючи задачі-казки та ілюстрації до них разом з учителем, дитина відчуває себе рівноправним партнером процесу навчання); оволодіння необхідними знаннями, кращому їх засвоєнню і запам'ятовуванню і формуванню вміння самостійно застосовувати засвоєне на практиці.

Для ефективного використання казок на уроках доцільно створювати такі умови: систематичність та цілеспрямованість; зміст дидактичної казки має узгоджуватися із провідними завданнями програми для початкової школи, бути цікавим, захоплюючим та відповідати віковим особливостям дітей; органічно поєднуватися зі змістом конкретного уроку та відповідати темі, меті, завданням уроку; об'єм тексту казки має бути невеликим, чіткі відносини дійових осіб; барвистість мови; точність, ясність, лаконічність, виразність мовлення; наявність діалогів та яскравих образних виразів.

На уроці казка дозволяє розв'язати такі педагогічні проблеми як: подолання школярами труднощів, що виникають під час занять. Так, використовуючи казки, навчання проходить захоплююче і цікаво, підтримується інтерес до навчальних дисциплін, розвивається пізнавальна активність та такі психофізіологічні процеси як увага, сприймання, пам'ять, мислення; знімається втома під час розумової праці тощо.

Отже, захоплені казкою діти простіше засвоюють програмовий матеріал, здобувають нові знання, уміння і навички, а процес навчання стає цікавим, у дітей створюється робочий настрій, долаються труднощі, знімається втома, напруга і підтримується увага протягом заняття.

РОЗДІЛ III.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗОК

3.1 Визначення рівнів розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів

В експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок були задіяні учні 1 класів у кількості 30 дітей.

Експериментальне дослідження проходило в декілька етапів:

- діагностичний (вивчення сучасного стану проблем освіти у молодшій школі);
- прогностичний (формулювання завдань експериментального дослідження, конструювання плану-програми експерименту);
- організаційно-підготовчий (добір об'єктів для проведення експерименту, підготовка та розроблення навчально-методичного комплексу для здійснення навчання математики за допомогою казки);
- практичний (визначення заходів констатувального експерименту, змісту і термінів констатувального та формувального експерименту, особливостей логічної схеми експерименту, визначення методів отримання інформації про хід педагогічного процесу та його результати);
- педагогічний аудиторний експеримент (проведення дослідних занять);
- узагальнюючий (оброблення отриманих даних, їх аналіз і формулювання висновків, написання звітних матеріалів);
- апробація (застосування на практиці).

У процесі діагностичного етапу був проведений аналіз навчальної документації та досвіду вчителів під час навчання. Під час даного етапу були

використані методи емпіричного рівня наукового пізнання, що безпосередньо пов'язані з вивченням педагогічної реальності та забезпечують накопичення, фіксацію та узагальнення дослідного матеріалу, а саме: аналіз педагогічної документації та результатів діяльності, педагогічне спостереження, письмове й усне опитування, анкетування.

На прогностичному етапі педагогічного експерименту нами були сформульовані наступні завдання дослідження:

1. Організація занять, спрямованих на формування пізнавальної діяльності учнів.
2. Розроблення вправ і завдань, спрямованих на набуття теоретичних знань і практичних умінь.
3. Розроблення методики запровадження інтерактивних технологій у навчальний процес навчання математики за допомогою казки.

В експерименті використовувалися різні методи педагогічних досліджень, а саме:

1. Спостереження. Предметом спостережень були учні під час проведення уроків з навчання математики.
2. Метод хронометрування. Застосовувався на заняттях за допомогою інформаційних технологій. Для визначення ефективності занять, враховувався не тільки результат, а також і затрачений час при роботі учнів з різним рівнем підготовки з інформаційних технологій.
3. Бесіда. Проводилася з учнями і викладачами під час проведення експерименту на заняттях.
4. Аналіз документації. Вивчалися відомості учнівських журналів, результати контрольних робіт.
5. Анкетування. Методика виявлення рівня сформованості пізнавальної діяльності учнів молодшого віку Н. Єлфімової. Бланк анкети представлений в Додатку А.

На першому етапі проводилася підготовча робота: добір матеріалу, розроблення методичних рекомендацій для вчителів, первинне встановлення

початкового рівня сформованості пізнавальної діяльності учнів.

Основний етап експерименту включав навчання за експериментальною методикою. На формуючому етапі експерименту було організовано роботу щодо подальшого формування пізнавальної діяльності через впровадження у традиційний процес навчання нестандартних уроків у формі казок.

На контрольному етапі експерименту було встановлено динаміку формування пізнавальної діяльності на уроках математики.

Під час організації експериментальної роботи дослідні заняття не порушували звичайного режиму роботи та ходу навчального процесу і проходили за звичайним регламентом, не виокремлювались з усієї системи навчально-виховної роботи. Експериментальні заняття відрізнялись від традиційних тим, що їх проведення супроводжувалось постійним використанням інтерактивних технологій.

В рамках констатуючого експерименту була поставлена мета – визначити початковий рівень сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Діагностування з виявлення початкового рівня діяльності проходило з використанням таких методів дослідження як: спостереження за учнями в процесі навчання; анкетування.

У процесі спостереження за учнями звертали увагу на наявність наступних критеріїв вираженості пізнавальної діяльності: пізнавальна активність; прагнення до самостійності; подолання виникаючих труднощів; захоплення предметом.

З позиції виділених критеріїв визначили три рівні пізнавальної діяльності: високий, середній, низький.

Учні з високим ступенем вираженості пізнавальної діяльності беруть активну участь в пошуку варіантів вирішення поставленого завдання. При виникненні труднощів у вирішенні завдання виявляють терпіння, завзятість, посидючість, зацікавлені в самостійному пошуку можливих варіантів відповідей, націлені на досягнення кінцевого результату.

Учні із середнім ступенем вираженості пізнавальної діяльності менш самостійні в пошуку варіантів вирішення запропонованого завдання. У разі виникнення труднощів виявляють стійкий інтерес, проте прагнуть отримати допомогу з боку вчителя, після чого доводять виконання завдання до кінцевого результату. Це підтверджує, що учні зацікавлені в знаходженні способів вирішення запропонованого завдання.

Учні з низьким ступенем вираженості пізнавальної діяльності вкрай пасивні при виконанні поставленого завдання. У разі виникнення труднощів виявляють негативні емоційні реакції, безініціативні та несамотійні, в ході виконання завдання потребують постійного стимулювання, а також контроль з боку вчителя.

З метою виявлення рівня зацікавленості учнів предметом нами було проведено анкетування. Даний метод дослідження сприяв визначенню наявності або відсутності інтересу до пізнавальної діяльності, а також рівня його сформованості. Для виявлення рівня сформованості пізнавальної діяльності учнів молодшого віку була використана анкета Н. Єлфімової.

Перед учнями стояло завдання відповісти на ряд питань, використовуючи знаки «+» або «-», яким відповідали відповіді «так» або «ні». Оцінка результатів анкетування проводилася за формулою: кількість балів / кількість питань $\times 100\%$ = рівень пізнавальної діяльності.

Кожна позитивна відповідь оцінювалася в 1 бал, кожна негативна – в 0 балів. Трьом рівням пізнавальної діяльності відповідають наступні процентні дані:

- низький рівень – 30% -49%;
- середній рівень – 50% -74%;
- високий рівень – 75% -100%.

Однак анкетування як метод дослідження має істотний недолік, який полягає в неможливості спостереження за всім процесом формування діяльності.

З цією метою було проведено спостереження за учнями під час навчального процесу на уроці математики. Спостереження як метод дослідження допомогло безпосередньо сприймати і фіксувати ознаки в реальному часі, отримати більш конкретні дані, обробити отриману інформацію, виходячи з анкетування.

У процесі спостереження за учнями під час навчального заняття були отримані такі відомості (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рівні сформованості пізнавальної діяльності

№	Ім'я дитини	Ставлення до певного виду діяльності	Широта знань	Стійкість	Рівень наявності інтересу
1	Ілля А.	середній	середній	середній	високий
2	Діана Б.	високий	середній	низький	середній
3	Олександр Б	низький	низький	низький	низький
4	Сергій В.	високий	високий	середній	середній
5	Марк М.	середній	високий	середній	середній
6	Софія Д.	низький	низький	середній	низький
7	Андрій Д.	низький	середній	низький	низький
8	Марина Є.	низький	низький	середній	середній
9	Дмитро І.	низький	низький	низький	низький
10	Данило К.	середній	низький	низький	середній
11	Поліна К.	високий	середній	середній	середній
12	Вікторія К.	середній	низький	середній	середній
13	Аліна Л.	низький	низький	середній	середній
14	Олексій Л.	середній	середній	високий	високий
15	Валерій Л.	середній	середній	високий	середній
16	Богдан М.	середній	середній	середній	високий
17	Марія М.	середній	середній	низький	середній

18	Катерина М.	середній	низький	середній	середній
19	Станіслав О.	низький	низький	низький	низький
20	Ксенія П.	середній	середній	низький	низький
21	Віктор П.	середній	середній	середній	середній
22	Дмитро С.	середній	середній	високий	високий
23	Яна С.	середній	низький	низький	середній
24	Уляна С.	середній	низький	низький	низький
25	Владислава Т.	високий	високий	середній	середній
26	Ганна Т.	середній	низький	середній	низький
27	Антон Т.	середній	середній	низький	низький
28	Богдан Х.	середній	високий	середній	середній
29	Дарина Ч.	низький	середній	середній	низький
30	Михайло Ю.	високий	високий	середній	високий

Таким чином, дані, отримані в результаті спостереження, дозволяють зробити висновок про те, що переважна більшість учнів виявилися на середньому рівні. Протягом усього навчального заняття продуктивно виконували завдання, захоплені і зацікавлені програмним матеріалом, проте, потребували додаткового стимулювання з боку вчителя. Переважаюча кількість учнів мали середню стійкість інтересу, тобто проявляли небайдуже ставлення до предмету математики, але були недостатньо захоплені. Значна більшість учнів мали середній рівень знань, використовують раніше набуті знання для вирішення практичних завдань без виникаючих складнощів, володіють основами логічного мислення і побудови найпростіших алгоритмів. Найбільша кількість учнів мали середній рівень ставлення до певного виду діяльності, були позитивно налаштовані на виконання деяких практичних завдань.

Узагальнивши отримані дані, за підсумками спостереження і анкетування представили відомості про початковий рівні сформованості пізнавальної діяльності у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Початковий рівень пізнавальної діяльності, осіб

Вираженість діяльності	пізнавальної	Кількість учнів
Високий		5
Середній		15
Низький		10

Узагальнивши отримані дані в ході констатуючого експерименту, нами було встановлено, що 33,3% учнів мають низький рівень пізнавальної діяльності; 50% виявилися на середньому рівні; і лише незначна кількість учнів 16,7% мали високий рівень пізнавальної діяльності (рис. 3.1).

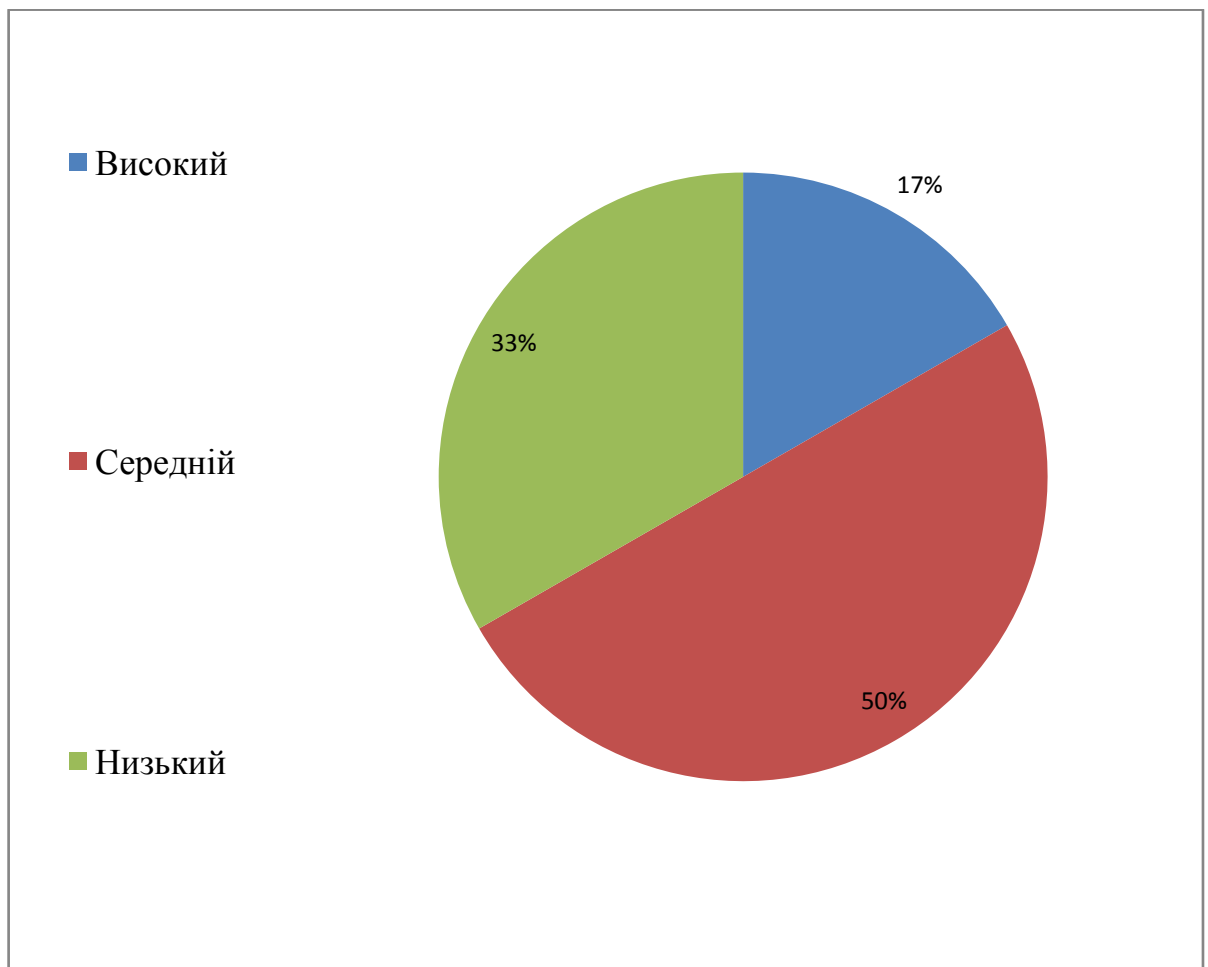

Рис. 3.1. Результати експериментальної перевірки, %

Отже, за результатами констатуючого експерименту виявлено, що переважна кількість учнів мають низький або середній рівень пізнавальної діяльності, це дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого формування і розвитку пізнавальної діяльності.

3.2 Перевірка ефективності педагогічних умов та технології розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок

Формуючий експеримент був спрямований на подальше закріплення та формування пізнавальної діяльності через проведення нестандартного уроку (уроку-казки).

Мета формуючого експерименту – виявити вплив уроку-казки на формування пізнавальної діяльності на уроці математики.

Протягом формуючого експерименту були розроблені і проведені 3 нестандартних уроку у формі уроку-казки з математики. Конспекти уроків представлені у Додатку Б. Нестандартний урок, що проводиться у формі уроку-казки повинен сприяти зміні початкового рівня сформованості пізнавальної діяльності, відношення до навчального предмету, поліпшити якість отриманих математичних знань.

Крім цього, на кожному уроці для досягнення поставлених завдань необхідно використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Використання ІКТ дозволяє поринути в інший світ, побачити його на власні очі. За даними досліджень, у пам'яті людини залишається 1/4 частина почутого матеріалу, 1/3 частина побаченого, 1/2 частина побаченого і почутого, 3/4 частини матеріалу, якщо учень залучений в активні дії в процесі навчання. Сучасні технології дозволяють створити умови для підвищення можливостей з формування пізнавальної діяльності.

Використання ІКТ на різних уроках у початковій школі дозволяє:

- розвивати вміння учнів орієнтуватися в інформаційних потоках навколишнього світу;
- опанувати практичними способами роботи з інформацією;
- розвивати вміння, що дозволяють обмінюватися інформацією за допомогою сучасних технічних засобів;
- активізувати пізнавальну діяльність учнів;
- проводити уроки на високому естетичному рівні;
- індивідуально підійти до учня, застосовуючи різнорівневі завдання.

При дидактично правильному підході комп'ютер активізує увагу учнів, підсилює їхню мотивацію, розвиває пізнавальні процеси, мислення, увагу, розвиває уяву і фантазію.

Урок з математики «Закріплення отриманих даних» був спрямований на узагальнення і систематизацію знань учнів із залученням таких методів навчання як: словесний, практичний, частково-пошуковий, наочний. В основу змісту уроку була включена казка «Колобок». В ході уроку зазначалося підвищення активної участі з боку учнів, у рішенні запропонованих завдань діти не відчували труднощів, давали відповіді на поставлені питання. На завершення уроку програмний матеріал був міцно закріплений учнями за допомогою використання ІКТ (рис. 3.2, 3.3).

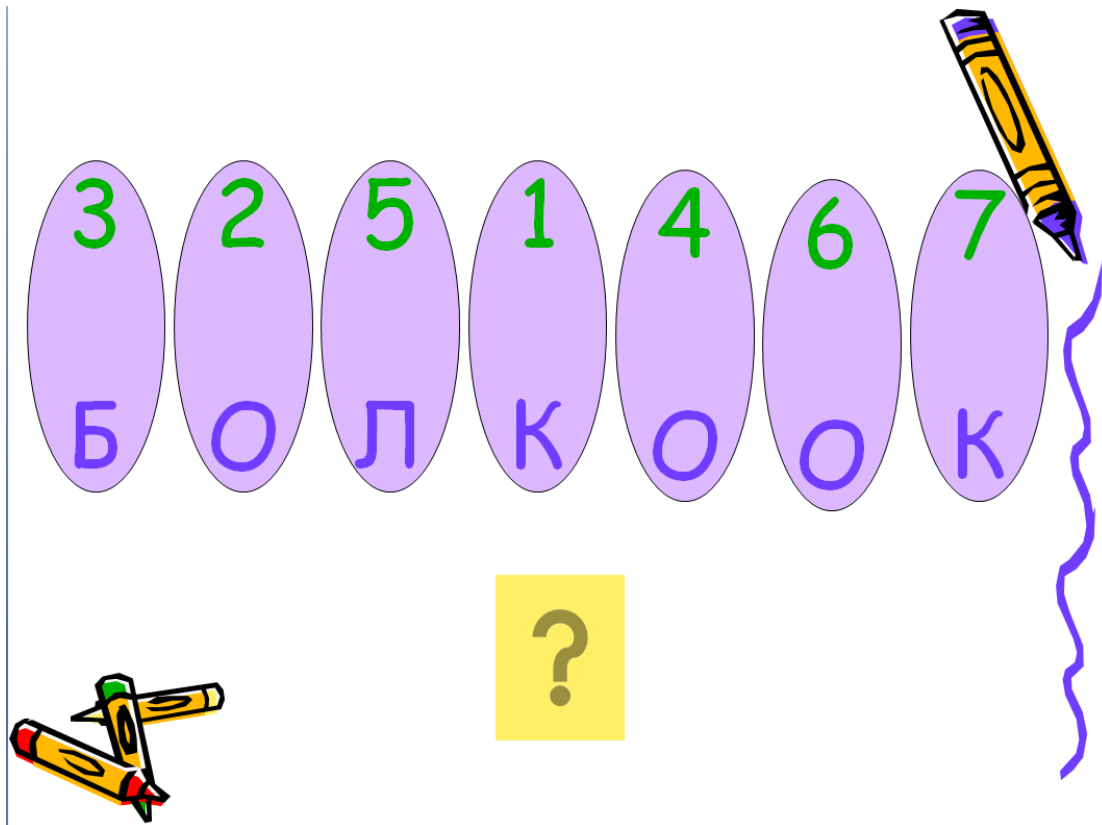

Рис. 3.2. Приклад використання ІКТ на уроках-казках

Рис. 3.3. Приклад використання ІКТ на уроках-казках

При вивченні теми «Лічба в межах 20» була використана казка «Червона Шапочка». Урок був присвячений відкриттю нового знання. У зміст уроку були включені творчі завдання, характерні для нетрадиційного уроку, спрямовані на розвиток логічного мислення, творчої уяви, пізнавальних процесів. В процесі уроку спостерігалися зацікавленість учнями досліджуваним матеріалом, охоче виконання самостійної роботи з теми уроку, правильність і точність у вирішенні поставлених задач.

Урок повторення пройденого матеріалу та розширення знання учнів був заснований на народній казці «Гуси-лебеді» з використанням ІТК. Урок був спрямований на закріплення умінь і навичок додавання і віднімання в межах 10. Під час уроку учні проявляли самостійність у пошуку відповідей, активність, зосередженість і уважність при виконання завдань. Урок був підкріплений різними допоміжними засобами навчання такими як: наочні посібники, технічні засоби навчання та ін. На етапі підведення підсумків учні давали відповіді на поставлені питання, зробили рефлексію своєї діяльності.

Основною формою проведення уроків був урок-казка. Таким чином, всі перераховані вище уроки мали однакову форму, але за змістом були різні. Більшість проведених уроків були спрямовані на закріплення, узагальнення і систематизацію наявних знань і вмінь учнів. При підборі навчального матеріалу враховувалися вікові та індивідуальні особливості учнів, доступність в розумінні та ін.

По завершенню формуючого експерименту було проведено повторне анкетування, яке було застосовано на констатуючому етапі експерименту з використанням того ж ряду питань.

У процесі спостереження за учнями під час навчального заняття були отримані такі дані (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Рівні сформованості пізнавальної діяльності

№	Ім'я дитини	Ставлення до певного виду діяльності	Широта знань	Стійкість	Рівень наявності інтересу
1	Анастасія Ал.	середній	середній	середній	високий
2	Валерія Ах.	високий	середній	низький	середній
3	Владислава	середній	середній	середній	високий
4	Кірілл Б.	високий	високий	середній	середній
5	Ілля Б.	високий	високий	середній	високий
6	Милана Б.	середній	середній	середній	високий
7	Ілья Г.	середній	середній	високий	високий
8	Нікіта Г.	низький	низький	середній	середній
9	Ілля З.	середній	середній	високий	високий
10	Кіріл З.	середній	низький	низький	середній
11	Максим К.	середній	середній	високий	високий
12	Анастасія К.	середній	низький	середній	середній
13	Аріна К.	низький	низький	середній	середній
14	Персіта К.	середній	середній	високий	високий
15	Софія К.	середній	середній	високий	високий
16	Богдан К.	середній	середній	середній	високий
17	Роман Л.	високий	високий	середній	високий
18	Валентина М.	середній	середній	середній	високий
19	Єгор Н.	середній	середній	низький	середній
20	Микола П.	середній	середній	середній	високий
21	Дарина П.	середній	середній	середній	середній
22	Юлія П.	середній	середній	високий	високий
23	Павло Р.	середній	низький	низький	середній
24	Валерія С.	середній	низький	низький	низький
25	Крістіна С.	високий	високий	середній	середній
26	Антон Т.	середній	середній	середній	високий

27	Ілля Т.	середній	високий	середній	середній
28	Максим Ц.	середній	середній	середній	високий
29	Вікторія Я.	низький	середній	середній	низький
30	Артем Я.	високий	високий	середній	високий

Результати повторного анкетування після завершення формуючого експерименту представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати повторного анкетування щодо виявлення рівня сформованості пізнавальної діяльності, осіб

Вираженість діяльності	пізнавальної	Кількість учнів
Високий		17
Середній		11
Низький		2

Отже, за результатами повторного анкетування отримали наступні процентні дані:

- низький рівень – 30-49%;
- середній рівень – 50-74%;
- високий рівень – 75-100%.

Проаналізувавши дані, отримані в ході повторного анкетування, нами був зроблений висновок, що після формуючого експерименту на низькому рівні розвитку пізнавальної діяльності знаходилося 2 учня. На середньому рівні розвитку виявилися 11 учнів. Учні, що знаходяться на такому рівні розвитку пізнавальної діяльності проявляли зацікавленість і самостійність у виконуваний роботі. Якщо не вдавалося, то прагнули отримати додаткові дані в формі конкретних питань без проявів негативних емоцій, що, безумовно, є наявністю інтересу до виконуваної роботи. На високому рівні розвитку пізнавальної діяльності виявилася більшість учнів – 17 осіб. Ці учні прагнули до

самостійного пошуку варіанту вирішення поставленого завдання, виявляючи завзятість і бажання у досягненні кінцевого результату. Таким чином, узагальнивши сукупність отриманих результатів, ми отримали достовірну інформацію про вплив уроку-казка на формування пізнавальної діяльності (рис. 3.4).

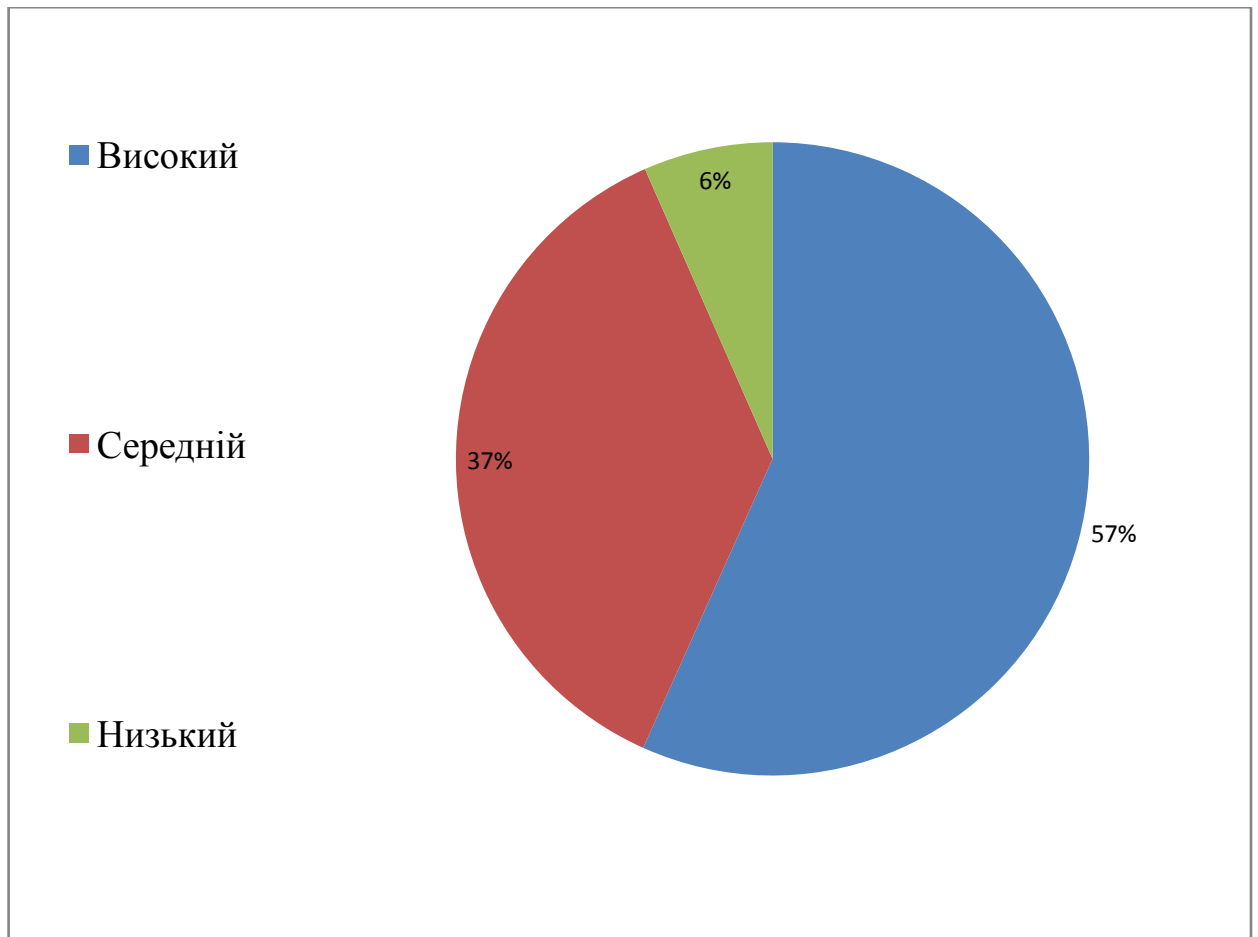

Рис. 3.4. Результати експериментальної перевірки, %

Використання казок на уроках впливає на активізацію пізнавальної діяльності учнів шляхом подачі програмного матеріалу з елементами цікавості; розвиток творчих здібностей учнів за рахунок рішення нестандартних завдань; підтримання високої працездатності протягом усього навчального заняття; більш глибоке запам'ятовування матеріалу і відпрацювання сформованих навчальних навичок; розвиток пізнавального інтересу, включаючи учнів, які слабо встигають.

3.3 Динаміка розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів засобами казок в умовах перебігу освітнього процесу

Основним завданням дослідно-експериментальної роботи було форсування пізнавальної діяльності в процесі навчання математики. В ході проведення всієї дослідницької роботи були використані наступні методи діагностування: спостереження велось протягом усього процесу проведення дослідження; анкетування – метою якого було виявити рівень пізнавальної діяльності; аналіз отриманих результатів.

Дослідницька робота реалізовувалася в три етапи: констатуючий, формуючий та контрольний. На заключному етапі (контрольному експерименті) була поставлена мета встановити динаміку формування пізнавальної діяльності на уроках математики.

На контрольному етапі експерименту було проведено порівняльний аналіз з метою виявлення динаміки формування пізнавальної діяльності на уроках математики (рис. 3.5)

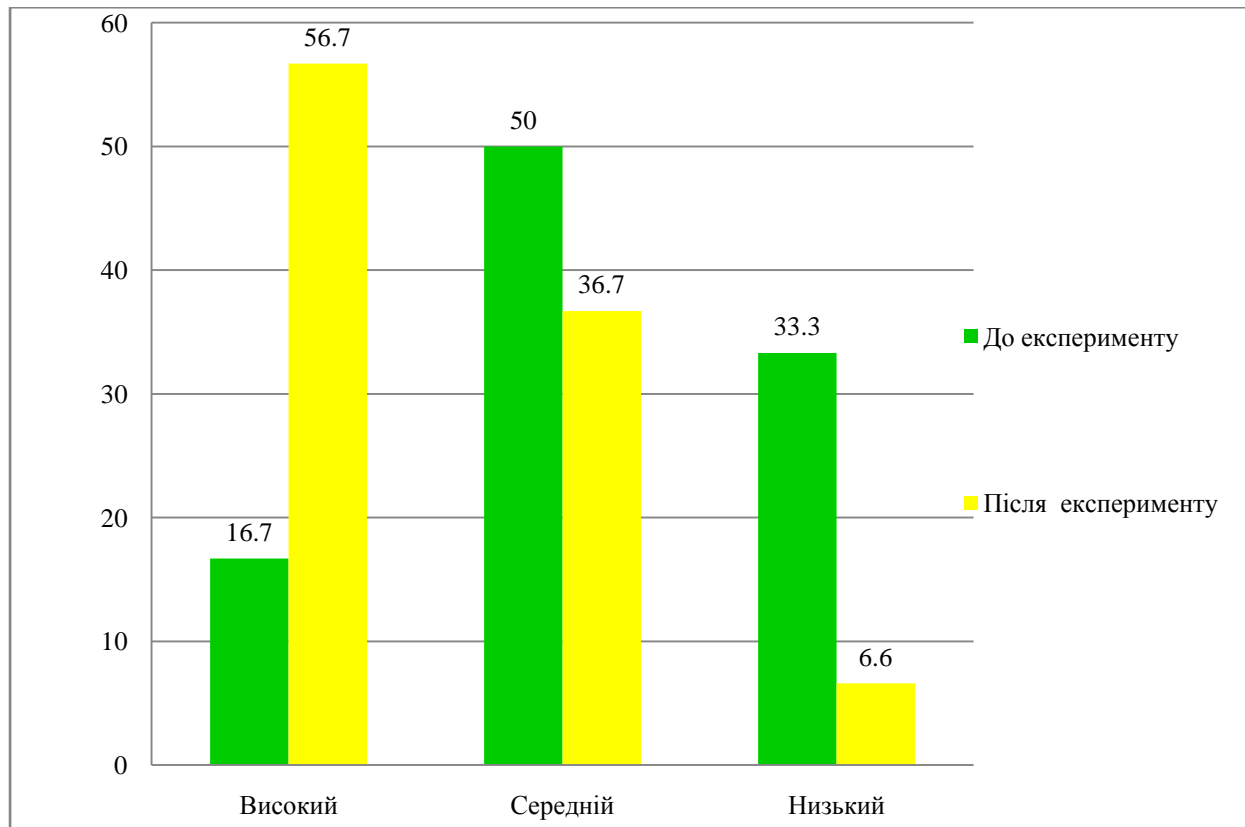

Рис. 3.5. Порівняльний аналіз рівнів формування пізнавальної діяльності

Такий порівняльний аналіз дозволив виявити зміни в рівнях сформованості пізнавальної діяльності на різних етапах дослідницької роботи і довести ефективність застосування нестандартних форм уроку в рамках традиційного навчання математики.

Порівняльний аналіз показав значну зміну в рівнях розвитку пізнавальної діяльності після введення нестандартних уроків у процес навчання математики. Зросла кількість учнів з високим рівнем пізнавальної діяльності (на 40%) і помітно зменшилась кількість учнів з низьким рівнем пізнавального інтересу (на 26,7%), також зменшилася кількість учнів з переважаючим середнім рівнем пізнавальної діяльності (на 13,3%).

Дані порівняльної діаграми свідчать про очевидне зростання рівня інтересу до предметної області математики, серйозного ставлення до навчальної діяльності, прагнення вийти за межі наявних знань.

Покращенню результатів сприяло систематичне проведення нетрадиційних уроків у формі казок. Відбір навчального матеріалу з елементами сюжету казок відповідав вимогам нетрадиційного уроку, що безумовно сприяє розширенню і поглибленню інтересу, покращує концентрацію уваги, забезпечує позитивний настрій, мотивує до активної дії, виключає монотонне рішення стандартних завдань і прикладів.

Динаміку сформованості пізнавальної діяльності на контрольному експерименті можна простежити в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Динаміка зміни в рівнях сформованості пізнавальної діяльності на різних етапах експерименту

Рівні сформованості пізнавальної діяльності	Констатуючий експеримент		Контрольний експеримент	
	Кількість учнів	Процентне співвідношення	Кількість учнів	Процентне співвідношення

Низький	10	33,3	2	6,6
Середній	15	50	11	36,7
Високий	5	16,7	17	56,7

Істотна зміна відбулася у жвавості та ініціативності учнів на уроках математики. Дійсно, у більшості учнів зросло бажання подолати виникаючі труднощі при рішенні математичних задач, таким чином, повністю виключивши відсутність інтересу. Навіть учні, які так і залишилися з низьким рівнем пізнавального інтересу (6,6%) вже не були інертними учасниками процесу навчання математики, а продуктивно включалися в обдумування наявної проблемної ситуації, пропонуючи власні варіанти вирішення. Помітна зміна також відбулася і в якості сформованих знань, умінь, навичок у предметній області математики, поступово усувалися прогалини в розумінні деяких математичних понять.

Контрольний експеримент дозволив обґрунтувати ефективність розробленої системи нестандартних уроків у формі казок. Дані контрольного експерименту показали, що досліджуваний навчальний матеріал за мотивами загальновідомих казок засвоюється значно дієвіше, ніж стандартний програмний матеріал при традиційній формі навчання математики. Порівняльний аналіз результатів даних констатуючого і контрольного експерименту встановив ефективність впровадження нетрадиційних уроків у навчальний процес, які активізують пізнавальну діяльність учнів, закріплюють наявні теоретичні знання та відпрацьовують практичні вміння і навички. Включення в зміст різнорівневих завдань, а також завдань творчого характеру, використання ІКТ є необхідною умовою стимулювання інтересу учнів до вивчення математики.

Таким чином, експериментальна робота підтверджує тезу про те, що нестандартні форми уроків з використанням казок сприяють формуванню пізнавальної діяльності. Практика показала, що впровадження таких уроків у традиційний процес вивчення математики, безумовно, призводить до становлення високого рівня пізнавальної діяльності. Заняття, які проходять у

формі казок, дозволяють підтримувати мотивацію учнів і прагнення до подальшого самостійного вивчення нових сторін математики.

Додатковою і необхідною умовою формування пізнавальної діяльності учнів є дотримання ряду методичних рекомендацій:

1. Інтерес до навчання активізує творчу діяльність учнів. Вчителю необхідно в обов'язковому порядку проводити системну роботу з розвитку і зміцнення сформованого рівня пізнавальної діяльності учнів шляхом застосування різноманітних форм і методів.

2. Необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів, здійснювати вибір найбільш дієвих способів щодо формування пізнавальної діяльності, які відповідають віковій групі учнів.

3. Найбільш ефективним способом формування пізнавальної діяльності є проведення нестандартних форм уроків. Нестандартні форми уроків у формі казок надають широкі можливості в доступному викладі навчального матеріалу, за допомогою якого у багато разів підвищується працездатність учнів.

4. Урок повинен носити навчальний характер, мати кінцеву навчальну мету, але при цьому необхідно підкріплювати зміст цікавим і наочним матеріалом, властивим нетрадиційному уроку.

Висновки до III розділу.

Експериментальна робота здійснювалася в три етапи: констатувальний, формувальний та експериментальний. Констатувальний етап експерименту був спрямований на виявлення початкового рівня пізнавальної діяльності. З цією метою було проведено анкетування за методикою Н. Єлфімоваої.

Обробка даних показала, що 33,3% учнів перебували на низькому рівні пізнавальної діяльності; 50% учнів – на середньому рівні та лише 16,7% – на

високому рівні пізнавальної діяльності, тобто більшість учнів перебували на низькому і середньому рівні.

На формувальному етапі експерименту була організована робота з подальшого формування пізнавальної діяльності учнів через впровадження нестандартних форм уроків у процес вивчення математики. По завершенню формуючого експерименту було проведено повторне анкетування і отримані наступні результати: 56,7% учнів мали високий рівень пізнавальної діяльності; 36,7% учнів – середній рівень і 6,6% учнів – низький рівень пізнавальної діяльності.

На контрольному етапі експерименту була виявлена динаміка розвитку пізнавальної діяльності на уроках математики за допомогою проведення порівняльного аналізу на момент початку і у кінці дослідження та встановлена позитивна динаміка в розвитку пізнавальної діяльності учнів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

За результатами теоретичного аналізу педагогічних та психологічних джерел було з'ясовано сутність поняття «навчально-пізнавальна діяльність», яке трактується, як перетин змістів понять «навчальна діяльність» і «пізнавальна діяльність». Даний підхід дозволяє розглядати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів як діалектичну єдність двох аспектів: навчального та пізнавального, в якому навчальна діяльність виступає в якості інструменту здійснення пізнання. Пізнавальна діяльність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосування отриманих знань.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності є центральною проблемою сучасної дидактики, а активні методи навчання – основною турботою предметно-методичних систем. Зроблено висновок, що при всій багатоаспектності досліджень процесу активізації пізнавальної діяльності, можна виділити наступні концепції: пізнавальна активність як риса, якість особистості; пізнавальна активність як діяльність; діяльність як відображення вищого пізнавального процесу – мислення; взаємозв'язок мотивації та пізнавальної діяльності.

Психолого-педагогічні умови – сукупність взаємопов'язаних факторів, які необхідні для цілеспрямованого навчального процесу з використанням педагогічно корисного дидактичного забезпечення. Педагогічні умови, за допомогою яких досягається активізація пізнавальної діяльності, можливі найрізноманітніші. Все залежить від творчості та професіоналізму вчителя.

Цікавість, виступаючи початковим поштовхом у прояві пізнавальної активності, є засобом створення позитивного фону всього уроку, особливо у початковій школі. Тому на уроках потрібно намагатися використовувати різні прийоми, які сприяють прояву дітьми пізнавальної активності. Одним з таких

прийомів є казка. Використання казок підвищує пізнавальну активність, самостійність і зацікавленість школярів у процесі навчання, формує особистісну потребу в отриманні знань і суттєво полегшує освоєння програмного матеріалу. Казки, за умови їх правильного застосування, наділяються здатністю активізувати та інтенсифікувати діяльність учнів.

У початкових класах казка справляє значний вплив на особистість кожної дитини. Використовувати казки у початковій школі дуже важливо, тому що казковий епос має велике значення у формування особистості учня та в його подальшому розвитку, а також він служить джерелом його залучення до національно-культурних традицій українського народу.

Створення на уроках елементу казковості у вмісті матеріалу і в прийомах його подачі сприяє формуванню інтересу до предмету в учнів, розвиває дитячу допитливість. Казка, її композиція, яскраве протиставлення добра та зла, фантастичні та певні по своїй моральній суті образи, виразна мова, динаміка подій, особливі причинно-наслідкові зв'язки і явища, доступні розумінню школяра, – все це робить казку особливо цікавою та хвилюючою для дітей, незамінним інструментом формування пізнавальної діяльності учня.

Казки мають дидактичні переваги. Перш за все, читаючи чи слухаючи казку, дитина охоче занурюється у чарівний світ її персонажів, переймається подіями твору. Казка переносить дітей із буденного світу реальності у світ чогось фантастичного, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює і захоплює. Використання казок на уроках сприяє індивідуалізації навчання та розвитку вмотивованості мовної діяльності учнів.

Застосування різних підходів до використання казки на уроках у початковій школі сприяє реалізації стимулювальної, розвивальної та адаптувальної функції у навчанні; налагодження партнерських стосунків і взаєморозуміння між учителем і дитиною (граючи в казку, складаючи задачі-казки та ілюстрації до них разом з учителем, дитина відчуває себе рівноправним партнером процесу навчання); оволодіння необхідними

знаннями, кращому їх засвоєнню і запам'ятовуванню і формуванню вміння самостійно застосовувати засвоєне на практиці.

На уроці казка дозволяє розв'язати такі педагогічні проблеми як: подолання школярами труднощів, що виникають під час занять. Так, використовуючи казки, навчання проходить захоплююче і цікаво, підтримується інтерес до навчальних дисциплін, розвивається пізнавальна активність та такі психофізіологічні процеси як увага, сприймання, пам'ять, мислення; знімається втома під час розумової праці тощо.

Експериментальна робота здійснювалася в три етапи: констатуючий, формуючий та експериментальний. Констатуючий етап експерименту був спрямований на виявлення початкового рівня пізнавальної діяльності. З цією метою було проведено анкетування за методикою Н. Єлфімоваої.

Обробка даних показала, що 33,3% учнів перебували на низькому рівні пізнавальної діяльності; 50% учнів – на середньому рівні та лише 16,7% – на високому рівні пізнавальної діяльності, тобто більшість учнів перебували на низькому і середньому рівні.

На формуючому етапі експерименту була організована робота з подальшого формування пізнавальної діяльності учнів через впровадження нестандартних форм уроків у процес вивчення математики. По завершенню формуючого експерименту було проведено повторне анкетування і отримані наступні результати: 56,7% учнів мали високий рівень пізнавальної діяльності; 36,7% учнів – середній рівень і 6,6% учнів – низький рівень пізнавальної діяльності.

На контрольному етапі експерименту була виявлена динаміка розвитку пізнавальної діяльності на уроках математики за допомогою проведення порівняльного аналізу на момент початку і у кінці дослідження та встановлена позитивна динаміка в розвитку пізнавальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аарне-Томсон. Сравнительный указатель восточнославянской сказки / Аарне-Томсон. – Л., 1979. – 890 с.
2. Аникин В.П. Читатель нам важен / В.Я. Аскарова // Библиосфера. – 2012. – № 3. – С. 80 – 84.
3. Арзамасцева И. Н. Детская литература: Учебник 2-е изд. / Арзамасцева И. Н., Николаева С. А. – М., «Академия», Высшая школа, 2001. – 280 с.
4. Белокурова С. П. Словарь литературоведческих терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://literary_criticism.academic.ru
5. Белянин В. П. Психолингвистические аспекты художественного текста / Белянин В. П. – М. Издательство МГУ, 1988. – 120с.
6. Беленька Г. Екологічна казка у житті сучасної дитини / Г. Беленька // Вихователь-методист дошкіль. закл. : щомісяч. спеціаліз. журн. – 2012. – № 2. – С. 17-24.
7. Бишляга О.М. Лінгвістична казка як засіб вивчення мовного матеріалу, творчої уяви / О.М.Бишляга, А.С.Саричева //Таврійський вісник освіти. – 2012. – №2. – с.193.
8. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Навч.- метод. посіб. для вчителів початкових класів/ Н. М. Бібік. – К.: ІЗМН, 1997. – 124 с.
9. Брауде Л. Ю. К истории понятия «литературная сказка» / Ю.Л. Брауде. – М.: БАЛАСС, 2015. – 208 с.
10. Вальгард С. Л. Очерки психологии чтения / С. Л. Вальгард. – СПб.: Издательство РНБ, 2010. – 135 с.
11. Вачков И. В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку. – М.: Ось-89, 2007. – 144 с.
12. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Терлецька Л.Г. – К.: Видавничий дім «Слово», 2013. – 608с.

13. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
14. Волков Р. М. Сказка. Разыскания по сюжетосложению народной сказки, т.1 / Волков Р. М. – Одесса, 1984. – 376 с.
15. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: ВЛАДОС, 1996 г. – 468 с.
16. Габай Т.В. Педагогическая психология : учебное пособие / Т.В. Габай. – Москва : Академия, 2003. – 240 с.
17. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
18. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Диамант, 1998. – 1544 с.
19. Дидактична роль казки на уроках читання // Початкова школа. – 2008. – №10. – С. 7-9.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
21. Есипов Б.П. Педагогика: Учебник / Б.П. Есипов, Н.К. Гончаров. – М.: Учпедгиз, 1950. – 423 с.
22. Заїка О. Формування навички свідомого читання у молодших школярів як передумова успішного навчання в основній школі // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – №6. – С. 11-14.
23. Зимняя И. А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И. А. Зимняя, Е. А. Шашенкова. – Ижевск – Москва: Изд-во Удмуртского гос. ун-та, 2001. – 103 с.
24. Иванова А.А. Условия активизации познавательной деятельности учащихся / Наука и образование: новое время. – 2016. – № 2.
25. Истомина Н.Б. Активизация учащихся на уроках математики. Пособие для учителя / Н.Б.Истомина. – М.: Просвещение, 1985 – С.54 - 64.
26. Историко-педагогический анализ теории развивающего обучения Д.Б. Эльконина — В.В. Давыдова // Педагогический профессионализм в

современном образовании: материалы. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2009. – Ч. 2. – С. 345-352.

27. Караев Ж. А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях компьютерной технологии обучения : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ж. А. Караев. – Алматы, 1994. – 29 с.

28. Козоріз С. О. Нестандартні форми роботи над казкою /С. О. Козоріз // Початкове навчання та виховання. – 2004. – №11. – С. 4-11.

29. Копылова Н. Г. Общенаучные и дидактические концепции активизации обучения школьников / Н. Г. Копылова, Т. Е. Фокина // Молодой ученый. – 2014. – №4. – С. 1006-1008.

30. Краткий словарь этнографических и фольклорных понятий. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://docplayer.ru/28930516-Kratkiy-slovar-etnograficheskikh-i-folklornyh-ponyatiy-i-terminov.html>

31. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Х.: «ОВС», 2000.–164с.

32. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжж, 2009. – Вип. 54. – С. 282-286.

33. Мехтизаде М.М. Пути усовершенствования учебно-воспитательного процесса в общеобразовательных школах. – Баку: Маариф, 1982. – 381 с.

34. Немов Р.С. Психологія: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – М.: Гуманітарний видавничий центр Владос, 2001. – 271 с.

35. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И.Ожегов, Н.Ю.Шведова. – 4-е изд. – М., 1997.

36. Педагогические технологии: Учебное для студентов педагогических специальностей / В.С. Кукушин, Г.Н. Лебедев. – М.: ИКЦ «МарТ», 2006. –336 с.

37. Педагогическое наследие. Я.А. Коменский, Д. Локк, Ж. Ж. Руссо, И.Г Песталоцци. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
38. Підлипна Л. Казка в роботі практичного психолога та соціального педагога / Л. Підлипна // Психолог. – 2012. – № 20. – С. 43-47.
39. Плешкова О.И. Теория литературы и практика читательской деятельности : учебное пособие / О.И. Плешкова. – М.: ФЛИНТА, 2016. – 208 с.
40. Подласый И.П. Педагогика начальной школы: учебное пособие для студентов пед. колледжей / И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 446 с.
41. Пропп В.Я. Как читать детские книги на уроках чтения / В.Я.Пропп, Т.С. Пиче-оол // Начальная школа. – 2001. – №4. – С.31 - 43.
42. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2421/1/Krravchuk_L_3.pdf
43. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1989. – 322 с.
44. Садовенко С. М. Виховання народною казкою : [методичний посібник] / С. М. Садовенко. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
45. Светловская Н.Н. Обучение детей чтению. Практическая методика: учебное пособие для студ. пед. вузов / Н.Н. Светловская, Т.С. Пиче-оол. – М.: Академия, 2001. – 288 с.
46. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики. – М.: Педагогика, 1984. – 96 с.
47. Скіпакевич О.В. Вчити емоційно правильно сприймати художній текст / О.В. Скіпакевич // Початкова школа. – №12. – 1996. – С. 11-17.
48. Скліма О. Формування читацької культури / О.Скліма // Початкова освіта. – 2012. – №4. – С. 7-11.
49. Слободяник О. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів шляхом використання комп'ютерних технологій на уроках читання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura11/rozvytok-piznavalnoji-aktyvnosti->

molodshyhshkolyariv-shlyahom-vykorystannya-komp-yuternyh-tehnolohij-na-urokah-chytannya/

50. Сорокина Л. А. Активизация познавательной деятельности обучающихся как средство формирования метапредметных результатов при изучении курса естествознание [Текст] / Л. А. Сорокина // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – с. 522–524.

51. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів / Г. Станіславська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 64 с.

52. Старинська О. Ініціатива як умова активізації пізнавальної діяльності учня // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 34 – 35.

53. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – М.: Концептуал, 2015. – 230 с.

54. Сухомлинський В.О. Про роль казки в колективному житті дітей / М. В. Краєва // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 375-378.

55. Сушенцев О. Є. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності учнів уроках трудового навчання : автореф. дис. канд. лед. наук : 13.00.02 / Олександр Єгорович Сушенцев ; Ін-т педагогяки АПН України. – К., 2010. – 20 с.

56. Сходинками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / О. В. Лесіна, В. П. Телячук. – Х.: Вид. Група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.

57. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний: Психологические основы. – 2-е изд, доп. и испр. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 344 с.

58. Тітов І.Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів: Навчально-методичний посібник для шкільних психологів та вчителів / За ред. Г.О. Балла. – Полтава: Астрєя, 2006. – 112 с.

59. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т.3. / Сост. С.Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1989. – 512 с.

60. Хилько Є. Є. Теоретичні аспекти навчально-пізнавальної діяльності особистості: рівні, компоненти / Є. Є. Хилько // Вісник Черкаського

університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – Випуск 203. Частина II. – С. 131 – 135.

61. Храпченков В.Г. Проблемы подготовки преподавательских кадров в условиях современных образовательных реформ / В.Г. Храпченков, И.В.Храпченкова // Сибирский педагогический журнал. – 2012. – № 4. – С. 239-243.

62. Челпанова М. Коли казка знання сіє, тоді народжуються мрії / М.Челпанова // Початкова школа. – 2012. – № 9. – С. 22-24.

63. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Т.И.Шамова. – М.: Педагогика, 1982. – 208 с.

64. Шегаева А. В. Особенности работы со сказкой на уроках литературного чтения в начальной школе [Текст] // Педагогическое мастерство. – М.: Буки-Веди, 2014. – 153 с.

65. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.

66. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

67. Thompson S. The Types of the Folktale. – Helsinki, 1973.

68. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. / Маркова А. К. - М.: Педагогика, 1983. - 195 с.

69. Селевко Г. К. Энциклопедия педагогических технологий: В 2т. Т.1 М: НИИ шк. техн., 2006. - 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).

70. Рубінштейн С.Л. Буття і свідомість. М., 1957, 384 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для діагностики рівнів сформованості пізнавальних інтересів молодших школярів (Єлфімова Н.О.)

Люблю урок математики, тому що ...

Бали

Це цікавий предмет	1.
Мені подобається, як учитель веде урок	2.
Учитель цікаво пояснює	3.
У мене хороші стосунки з учителем	4.
Отримую задоволення від уроку	5.
Цікаві окремі факти	6.
Учитель часто хвалить	7.
Батьки вважають його важливим	8.
Він вимагає терпіння	9.
Він вважається вигідним	10.
Просто цікаво	11.
Він впливає на зміну знань про навколишній світ	12.

Разом (балів)

Додаток Б

Конспекти уроків, що проводилися на формуючому експерименті

Урок 1.

Тема: Закріплення отриманих даних. Математична казка «Колобок».

Тип уроку: урок-казка (закріплення).

Мета: Узагальнити і систематизувати раніше отримані знання.

Хід уроку:

I. Організаційна частина.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Слайд 1.

Діти, ми продовжуємо роботу з математичними казками. Сьогодні я пропоную скласти нам ще одну нову казку. Для цього нам потрібно буде згадати те, що ми вже вміємо. Згадайте і назвіть - чому ви навчилися на уроках математики? (Рахувати від 1 до 10 і назад, вирішувати приклади на додавання і віднімання, працювати з завданням і вирішувати її, порівнювати і т.п.)

III. Усний рахунок. Слайд 2.

Жили-були дід та баба. Жили, тужили, про онуків мріяли. Вирішили змайструвати собі внучка. Подивилися в комп'ютері, подумали: змішали цифри, букви, знаки, свої знання додали, борошном приправили і в піч чарівну відправили. А самі стали ім'я онукові придумувати. Знайшли карти математичні чарівні, розкинули, але у них нічого не вийшло. Слайд 3.

Давайте, діти, допоможемо людям похилого віку. Для того, щоб прочитати ім'я нашого героя потрібно розташувати карти з числами в порядку зменшення. З якого числа будемо починати? З найбільшого або найменшого? Яке тут найбільше число? (7) А найменше? (1)

Давайте разом порахуємо від 7 до 1 і подивимося, що у нас вийде.

(Рахунок + читання слова) Слайд 4.

Вийшло слово «колобок». Ось і герой нашої казки.

IV. Робота в зошиті.

Наша казка вже почалася і потрібно записати її початок у наші чарівні книги - зошити. Слайд 5.

Яке сьогодні число? Зробимо запис.

Подивився колобок по сторонам і вирішив втекти з дому - світ подивитися. Засмутилися дід і баба, плачуть.

Давайте, діти, допоможемо їм. Для цього нам потрібно пройтися по сліду колобка. Слайд 6.

Подивіться на дорогу, вона обривається. Нам потрібно продовжити шлях. Скажіть, в якому напрямку потрібно рухатися далі? (2 клітини вниз, 1 вправо, 2 клітини вгору, 1 вправо і т.д.).

Згадайте скільки букв О в слові колобок? (Три) На наступному рядку пропишіть цифру 3 через 1 клітину. Слайд 7.

Ми добре почали роботу і щоб встигнути наздогнати колобка, потрібно перепочити. Розімнемо наші руки, згадаємо вправу «Здрастуй, пальчик!» Слайд 8.

V. Фізхвилинка. Слайд 9.

Котитися колобок, світ вивчає і раптом дивиться звір перед ним дивний. Сірий, з довгими вухами. Так це ж зайчєня. Але просто так заєць колобка не відпустить, поки він виконає завдання. В кошик зайця потрібно розмістити ягоди з прикладами, в яких результат дорівнює 6. Допоможемо герою? Слайд 10.

Втік колобок від зайця. Йде далі, пісеньки співає. Раптом чує: бджоли гудуть, гарчить хтось і медом пахне. Слайд 11.

Так це ж ведмідь. Клишоногий просить нас зіграти з ним в мовчанку. Хлопці, підкажіть колобку правила цієї гри? (Склад числа 7). слайд 12-14

Вирушаємо далі. Притомився колобок і ми з вами. Пора відпочити. Давайте зупинимося на найближчому болотці і виконаємо фізхвилинку «На болоті дві жаби». Слайд 15.

VI. Робота біля дошки.

Йдемо далі, друзі. Слайд 16.

Без лисиці ніяк не можна.

Стрибає перед нами спритно,

Руда шахрайка.

Дивиться, посміхається,

Колобком пообідати збирається.

Не віддамо його лисиці,

Виручимо і в цій біді.

Лиса пропонує нам усім вирішити задачу, а для цього давайте згадаємо 4 важливі букви: У А Р О. Що вони означають? (Алгоритм вирішення задачі).

Слайд 17.

На галявині грали 7 лисенят, 2 втекли додому. Скільки на галявині залишилося лисенят?

Назвіть умову задачі (На галявині грали 7 лисенят, 2 втекли додому.).

Назвіть питання (Скільки на галявині залишилося лисенят?).

Давайте запишемо умову і питання. Як ми це зробимо?? (Схема).

○○○○○ ○○

7л. 2л.

? Л.

Якою дією вирішується завдання? (Відніманням)

Назвіть рішення: $7 - 2 = 5$ (л.)

Відповідь: 5 лисенят.

Розв'язана задача, можна колобка додому повернути. Слайд 18.

Рада баб, радий дід, радий колобок. Отримав він хороший урок. Ось і казочці кінець.

VII. Підсумок уроку, рефлексія.

Давайте підіб'ємо підсумки,: які знання нам з вами потрібні були? (Рахунок в порядку зменшення, рішення прикладів і завдань).

Давайте подивимося на те, як ви відчували себе на уроці. Для цього зробимо лист настрою.

Жовтий колобок - легко, сподобалося.

Зелений - вагалися.

Синій - було важко.

Мені з вами було легко і цікаво, я дарую вам жовтого колобка. Дякую за роботу. Урок завершено.

Урок 2.

Урок-казка з математики «Подорож з Червоною Шапочною»

Тема: Лічба в межах 20. Вправи на засвоєння таблиць додавання і віднімання. Позначення чисел другого десятка цифрами. Визначення кількості десятків і одиниць у числах. Розв'язування задач.

Мета: удосконалювати вміння лічити в межах 20, позначати числа другого десятка цифрами, визначати кількість десятків і одиниць у числах, розв'язувати приклади і задачі вивчених видів, розвивати увагу, логічне мислення, кмітливість, формувати інформаційну, пізнавальну компетентність, виховувати акуратність, працьовитість, інтерес до вивчення математики.

Обладнання: ілюстративний матеріал, картки, презентація, комп'ютер.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

1. Перевірка готовності до уроку.

2. Повідомлення теми і мети уроку.

Пролунав уже дзвінок,

Час почати нам урок.

– Діти, пригадайте, будь ласка, якими повинні бути учні на уроці математики?

У – уважними;

Р – розумними;

О – охайними;

К – кміливими.

– Сьогодні ми будемо продовжувати вчитися лічити та записувати числа в межах 20, визначати кількість десятків і одиниць, розв'язувати задачі та приклади.

Але урок наш буде незвичайний, а казковий. А хто буде головним героєм нашої казки ви дізнаєтесь, коли відгадаєте загадку:

Бабуся старенька за лісом жила,
Онука до неї гостинці несла,
Та стрінувся в лісі їй сірий хижак.
Ця дівчинка зветься, пригадаєш, як?
(Червона Шапочка)

– Правильно, діти, сьогодні до нас у гості завітала Червона Шапочка. Отже, ми з вами складемо математичну казку.

II. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота з геометричним матеріалом.

– Пригадайте, як вона починається? (Жили-були мама і донька...).

– Так. А де ж вони жили? (У будиночку).

А будиночка у нас немає. Побудуймо разом математичний будинок для Червоної Шапочки.

– Назвіть, скільки в вашому будиночку трикутників, чотирикутників, кружечків? Скільки всього фігур ви використали?

2. Усний рахунок

– Давайте продовжимо казку.

У неділю мама напекла пиріжків і попросила Червону Шапочку, щоб вона понесла бабусі гостинець. Пішла дівчинка. Доходить до лісу, а там щось написано. Червона Шапочка не вміла читати, бо ще не ходила до школи. Тож допоможемо їй:

Багато лісу – не губи, мало лісу – бережи, нема лісу – посади.

– Як ви розумієте ці слова? Треба берегти ліс, сажати більше дерев.

– Давайте допоможемо Червоній Шапочці посадити в лісі дерева. Але для цього треба добре знати лічбу чисел в межах 20.

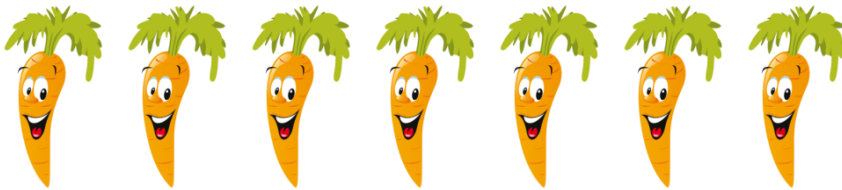
– Червона Шапочка вам дуже вдячна, вона тепер знає, що ліс треба берегти.

3. Математичний диктант

– Йде далі Червона Шапочка, бачить, а на пеньочку сидить зайчик та плаче.

Лисичка його може з'їсти, якщо він не розв'яже приклади на морквинках.
Просить зайчик Червону Шапочку і нас з вами допомогти йому. Допоможемо?

- 7 збільшити на 2 (9)
- зменшуване 8, від'ємник 3, знайти різницю (5)
- знайти суму чисел 3 та 4 (7)
- 10 зменшити на 6 (4)
- 1 доданок 5, другий доданок 4, знайти суму (9)
- 2 збільшити на 8 (10)
- яке число стоїть між числом 7 та 9? (8)

4. Каліграфічна хвилинка

- Давайте порахуємо скільки морквинок було у зайчика? (7)

Це і буде число, яке ми будемо писати під час каліграфічної хвилинки.

Дайте йому характеристику. Склад числа.

Запишіть число, в якому 1 дес. 8 од., 14, 12, 19, 15

5. Розв'язування прикладів.

(с. 90, приклади 3)

– Йде далі Червона Шапочка, сонечко яскраво світить та щось у лісі неспокійно. То пташки так стурбовано кричать. Уночі був сильний вітер, і гнізда попадали на землю. Давайте допоможемо матусям нагодувати своїх пташенят. Для цього треба правильно розв'язати всі приклади.

$$10 - 4 - 4 = 2$$

$$9 - 8 - 0 = 1$$

$$6 - 5 - 1 = 0$$

$$5 + 3 + 1 = 9$$

$$8 - 1 - 1 = 6$$

$$1 + 4 + 5 = 10$$

$$2 + 3 + 3 = 8$$

$$0 + 3 + 2 = 5$$

(1 стовпчик з коментуванням, 2 – самостійно.)

6. Фізкультхвилинка

7. Розв'язування задач (с. 90, задача б)

– Йде далі Червона Шапочка, наспівуючи. Коли чує, хтось ніби знов схлипує. Озирнулася довкола і побачила білочку.

– Чого ти плачеш, білочко? – запитала дівчинка. Не можу задачі розв’язати, допоможіть мені будь ласка. Допоможемо? (Розв’язують задачі, записують в зошити)

– А ще у білочки є грибочки з прикладами. Подивиться і складить задачі. Але треба попрацювати в групах. (Об’єднуються в великі групи)

8. Порівняння чисел.

(с. 90, завдання 2)

– Йде далі Червона Шапочка, але що там далі? Річечка.

А щоб наша дівчинка пройшла через неї треба зробити місток. Для цього необхідно намалювати відрізки.

– Молодці, діти, допомогли дівчинці зробити місточок, щоб вона могла йти далі.

9. Самостійна робота на картках.

– А кого далі зустріла Червона Шапочка?

В лісі молодиця гуляє

На всі боки поглядає.

На ній шубка дорога

Вся горить, мов золота.

Хвіст пухнастий і м'який.

Що за звір такий? (Лисиця)

– Хитра лисиця вкрала знаки більше, менше та дорівнює.

І хоче, щоб ми пограли в гру «Засвітило сонечко – виглянь у віконечко» Готові?

– У вас на партах лежать перевернуті картки з завданням. Як тільки я скажу: «Засвітило сонечко», ви перевертаєте картку, а після слів «Виглянь у віконечко» ви починаєте вписувати знаки.

$$\begin{array}{l} \square \\ 10 + 5 \quad 15 \\ \square \\ 10 - 6 \quad 14 \\ \square \\ 12 \quad 10 + 7 \\ \square \\ 18 \quad 9 - 3 \end{array}$$

10. Задачі у віршах.

– Ось і ліс закінчується. Вже недалеко й бабусина хата. Але увагу дівчинки привернула галявина, на якій росло багато квітів. Червона Шапочка підійшла і вже хотіла нарвати їх для бабусі та її затримав знаєте хто? Вовк.

Він охороняв ці квіти і запропонував Червоній Шапочці розв'язати задачі у віршах, а ми їй допомагатимемо.

Приготуйте математичне віяло.

Шість кумедних ведмежат

Біля броду грались.

Двоє з них втекло до мами.

Скільки ведмежат зосталось? (4)

На обід суніць шукали руденькі лисички.

Он з травички визирають **3 червоні личка**.

Під листочком причаїлись **4 сунічки**.

Скільки сунічок сховалось від лисичок? (7)

П'ять маленьких білченят

У кубельці спали.

А ще **троє** білченят

По гіллі стрибали.

Всіх тих діток полічіть,

Мамі-білці допоможіть. (8)

Їжачок по лісу йшов.

5 грибів в траві знайшов.

В поле потім він побрів

І знайшов **5 буряків**.

Він додять ніяк не може,

Хоч і як крути й верти –

Полічити він не може

Всі гриби і буряки. (10)

На узліссі **2 дубочка**,

Поряд з ними – **3 кленочка**.

Поміркуйте і скажіть:

Всі дерева полічіть. (8)

3 грибочки на горбочку,

Стільки ж видно з-під листочка.

Відповісти хто б зумів,

Скільки разом всіх грибів? (6)

Якось бігло через ліс **8 кіз**.

П'ять з них – білі-білі.

А останні – сірі - сірі.

Скільки бігло через ліс сірих кіз?

Вовк подарував Червоній Шапочці для бабусі букет квітів і провів її до хатинки. Бабуся дуже рада була бачити свою онучку, а дівчинка розповіла про свою незвичайну пригоду.

III. Підсумок уроку.

Вона не забула розказати їй про те, як ви їй допомагали. Про те, як ви добре вмієте розв'язувати приклади та задачі.

– Чи сподобалось вам подорожувати з Червоною Шапочкою?

– Що найбільше сподобалося на уроці?

Урок 3.

Мета. Розширити знання учнів, розвивати мислення, увагу, пам'ять; виховувати зацікавленість, допитливість, інтерес до математики.

Обладнання. Ілюстрації до казки «Гуси-лебеді», записи на дошці, малюнок тварин з рослинами, таблиця з геометричним матеріалом.

Хід заходу

1. Вступне слово вчителя.

— Діти, чи любите ви слухати казки?

— А які казки ви вже знаєте?

— Яка казка є вашою улюбленою? Чому?

— Сьогодні ми також потрапимо у відому вам казку «Гуси-лебеді», але будемо її не просто слухати.

II. Основна частина уроку.

Розпочнемо казку.

Жили собі дід та баба. І були у них донька та синок маленький.

Якось дочка посадила братика на травичку під віконцем, а сама побігла гуляти на вулицю.

Налетіли тут гуси-лебеді, підхопили на крила хлопчика й понесли. Кинулася дівчинка доганяти. Бачить — стоїть пічка.

— Пічко, пічко, куди гуси-лебеді полетіли?

— Виконай моє завдання — тоді скажу.

— Діти, допоможемо дівчинці виконати завдання?

Вставити потрібні знаки дій.

$$10 \dots 1 = 9 \quad 3 \dots 2 = 1$$

$$2 \dots 2 = 0 \quad 7 \dots 3 = 10$$

$$7 \dots 1 = 6 \quad 1 \dots 1 = 0$$

$$5 \dots 3 = 8 \quad 4 \dots 2 = 6$$

$$6 \dots 2 = 4 \quad 8 \dots 3 = 5$$

Пічка сказала, що гуси-лебеді полетіли до яблуні.

Біжить дівчинка далі — стоїть яблуня.

— Яблуне, яблуне, куди гуси-лебеді полетіли?

— Виконай моє завдання — тоді скажу!

- Діти, давайте знову допоможемо дівчинці.

Що рахувала кожна тваринка?

(На малюнку тваринки тримають цифри: миша – 3, їжак – 4, білка – 7.

На другому малюнку зображено 3 квітки, 4 грибочка, 7 горішків).

Яблуня сказала, що гуси-лебеді полетіли до молочної ріки. Біжить дівчинка далі. Дивиться — тече лугом молочна річка з кисільними берегами.

— Річко, річко, скажи, куди гуси-лебеді полетіли?

— Виконай завдання — тоді скажу!

— Діти, знову потрібно допомогти дівчинці.

Треба розв'язати задачі.

1. У білочки було 5 горіхів і 2 гриби. Вона з'їла всі гриби і 3 горіхи.

Скільки горіхів у неї залишилося? (2).

2. У квартирі було 3 кімнати. З однієї кімнати зробили дві. Скільки кімнат стало у квартирі? (4).

3. На подвір'ї гралися 7 хлопчиків і 3 дівчинки. Петро, Галинка і Юрко пішли у клас. Скільки хлопчиків залишилося на подвір'ї? (5).

4. Щука важить більше від карася. А карась — більше від в'юна. Хто найлегший? (*В'юн*).

5. У Тані було 5 горіхів. Один вона віддала братові, і горіхів у них стало порівну. Скільки горіхів було в брата спочатку? (*3*).

6. У вазі було 6 білих і 7 оранжєвих лілій. Дівчинка взяла 4 оранжєві лілії. Скільки оранжєвих лілій залишилося? (*3*).

7. На занятті танцювального гуртка було 7 хлопчиків і 4 дівчинки. Усі дівчатка пішли танцювати в парах із хлопчиками. Скільки хлопчиків не танцювало? (*3*).

8. На обід запрошено 7 чоловік. Ніна поклала на стіл 5 ложок і 3 виделки. Скільки ще треба покласти ложок? Скільки виделок? (*2 ложки, 4 виделки*).

9. Бабуся купила десяток яєць. Три пари вона вже поклала до кошика. Скільки яєць їй ще треба покласти? (*4*).

10. У крамниці було 3 м'ячі. Продали м'ячів менше, ніж залишилося. Скільки м'ячів було продано? (*1*).

Річка сказала, що гуси-лебеді полетіли до хатинки на курячих ніжках. Побігла дівчинка до хатинки на курячих ніжках. Бачить у вікно — Баба Яга пряде кужіль, а на лавці братик сидить, срібними яблучками грається.

Дівчинка ввійшла у хатинку, привіталася і попросила дозволу відпочити.

Дала Баба Яга їй веретено, а сама вийшла. Раптом вибігає мишка і говорить:

— Баба Яга пішла лазню топити. Вона тебе виміє, підсмажить і з'їсть, а сама на твоїх кістках покатається. Але я тобі допоможу, коли ти виконаєш моє завдання.

— Діти, допоможемо дівчинці?

Потрібно виконати такі завдання:

1. Збільшити на 4.

1, 6, 5, 4, 3, 2.

2. Зменшити на 4.

9, 8, 5, 6, 7, 10.

3. Розв'язати кругові приклади.

$5+5 \quad 4+4 \quad 7-2 \quad 2+5$

$3+6 \quad 9-5 \quad 10-7 \quad 8-6$

4. Порівняти і поставити знаки $> < =$

$7-3 \dots 4 \quad 6+3 \dots 10$

$7-2 \dots 4 \quad 9-2 \dots 6$

$7-4 \dots 4 \quad 9-3 \dots 6$

5. Скільки на малюнку прямих ліній? Кривих? Скільки відрізків?

Працюють за малюнком.

Дівчинка схопила братика і добігла, а мишка кужіль пряде. Баба Яга підійде до віконця і запитує:

— Чи прядеш, дівчино?

Мишка їй відповідає:

— Пряду, бабусю!

Витопила Яга лазню і пішла за дівчинкою. Бачить — у хатинці нікого.

Тоді вона послала навздогін гусей-лебедів.

Добігає дівчинка до пічки:

— Пічко, пічко, врятуй нас!

— А з'їж мого житнього пиріжка!

Дівчинка з'їла і спасибі сказала. Пічка сховала їх.

Так само було і з яблунькою, і з річкою. Усе покуштувала дівчинка і за все подякувала.

Так і не наздогнали втікачів гуси-лебеді.

А дівчинка з братиком саме добігли до будинку, а тут і батько з матір'ю прийшли.

Ось і все, казка закінчилася. Дівчинка знайшла братика Але заслуга у цьому є і ваша, адже ми допомагали дівчинці виконувати завдання.

III. Підсумок уроку.